

Viljandimaa maakonnaplaneering

Teemaplaneering

**ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD
KESKKONNATINGIMUSED**

VILJANDIMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD

REGISTER

**Viljandi Maavalitsus
planeeringutalitus**

Viljandi 2015

SISUKORD

Viljandimaa väärtuslike maastike nimekiri	4
Registri struktuur	6
Kasutatud koodid ja lühendid	7

REGISTER

	8
1 Pilistvere kirikuküla	8
2 Venevere küla ja Navesti luhad	9
3 Olustvere – Jaska maastik	10
4 Kärevere küla	11
5 Lõhavere linnusemägi	12
6 Lahmuse mõis	13
7 Suure-Jaani linn	14
8 Tääksi – Kuiavere maastik	15
9 Kuhjavere ja Aimla külad	16
10 Vanamõisa küla	16
11 Soomaa rahvuspark	17
12 Navesti org Kootsi ja Vihi külade vahel	19
13 Metsküla – Väike-Kõpu maastik	20
14 Ivaski küla – Lubjassaare talu	21
15 Suure-Kõpu maastik	21
16 Raudna org Puiatu ja Päri vahel	23
17 Heimtali maastik	24
18 Sinialliku maastik	25
19 Aidu – Sultsi maastik	26
20 Paistu – Loodi maastik	27
21 Holstre – Viisuküla maastik	28
22 Nõmme – Pirmastu maastik	29
23 Karula järv ja ümbrus	30
24 Tánassilma org Viljandi ja Varese mägede vahel	31
25 Tánassilma org Kuudeküla ja Tánassilma küla vahel	32
26 Viljandi linn, järv ja lähem ümbrus	34

27 Oiu küla ja Tännasilma jõe suue	36
28 Kolga-Jaani alevik	37
29 Lätkalu – Lalsi – Meleski maastik	37
30 Võrtsjärve põhjakallas	39
31 Tarvastu – Jakobimõisa maastik	40
32 Mustla linn	41
33 Põrga – Kärstna maastik	42
34 Tuhalaane – Suuga – Muri maastik	43
35 Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastik	44
36 Halliste org Saapakülast Kariste järveni	45
37 Abja-Paluoja linn	46
38 Halliste org Abja ja Karksi-Nuia vahel	47
39 Polli mõis ja Pärsi küla	48
40 Saviaru oja org	49
41 Karksi-Nuia linn	50
42 Karksi ürgorg	51
43 Ainja mäed ja paisjärv	52
44 Majori talu	53
Kasutatud allikad	54

VILJANDIMAA VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE NIMEKIRI 2015

I kl – kõige väärtuslikumad, maakondliku tähtsusega alad, võimalik rahvusmaastik

I kl – väga väärtuslikud, maakondliku tähtsusega alad

II kl - kohaliku tähtsusega alad

Väärtuslikud maastikud

- 1 Pilistvere kirikuküla (I kl)
- 2 Venevere küla ja Navesti luhad (II kl)
- 3 Olustvere – Jaska maastik (I kl, võimalik rm)
- 4 Kärevere küla (II kl)
- 5 Lõhavere linnusemägi (I kl)
- 6 Lahmuse mõis (II kl)
- 7 Suure-Jaani linn (I kl)
- 8 Tääksi – Kuiavere maastik (II kl)
- 9 Kuhjavere ja Aimla külad (I kl)
- 10 Vanamõisa küla (II kl)
- 11 Soomaa rahvuspark (I kl, võimalik rm)
- 12 Navesti org Kootsi ja Vihi külade vahel (II kl)
- 13 Metsküla – Väike-Kõpu maastik (II kl)
- 14 Ivaski küla – Lubjassaare talu (II kl)
- 15 Suure-Kõpu maastik (II kl)
- 16 Raudna org Puiatu ja Päri vahel (II kl)
- 17 Heimtali maastik (I kl, võimalik rm)
- 18 Sinialliku maastik (I kl)
- 19 Aidu – Sultsi maastik (II kl)
- 20 Paistu – Loodi maastik (I kl)
- 21 Holstre – Viisuküla maastik (I kl)
- 22 Nõmme – Pirmastu maastik (II kl)
- 23 Karula järv ja ümbrus (I kl)
- 24 Tänassilma org Viljandi ja Varese mägede vahel (II kl)
- 25 Tänassilma org Kuudeküla ja Tänassilma küla vahel (II kl)

- 26 Viljandi linn, järv ja lähem ümbrus (I kl, võimalik rm)
- 27 Oiu küla ja Tānassilma jõe suue (II kl)
- 28 Kolga-Jaani linn (II kl)
- 29 Lätkalu – Lalsi – Meleski maastik (II kl)
- 30 Võrtsjärve põhjakallas (II kl)
- 31 Tarvastu – Jakobimõisa maastik (I kl)
- 32 Mustla linn (I kl)
- 33 Põrga – Kärstna maastik (I kl)
- 34 Tuhalaane – Suuga – Muri maastik (II kl)
- 35 Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastik (I kl)
- 36 Halliste org Saapakülast Kariste järveni (II kl)
- 37 Abja-Paluoja linn (II kl)
- 38 Halliste org Abja ja Karksi-Nuia vahel (I kl, võimalik rm)
- 39 Polli mõis ja Pärssi küla (II kl)
- 40 Saviaru oja org (II kl)
- 41 Karksi-Nuia linn (II kl)
- 42 Karksi ürgorg (I kl, võimalik rm)
- 43 Ainja mäed ja paisjärv (II kl)
- 44 Majori talu (I kl)

REGISTRI STRUKTUUR

1. Ala number ja nimetus: 1-44
2. Ala klass: I või II
3. Ala tüüp: numbritega 1- 8 (ühe ala kohta võib kasutada mitut numbrit, näit 3 5 6)
 - 1 – linna- või asulamaastik
 - 2 – põhiliselt põllumajandusmaastik/küla
 - 3 – põllumajandus- ja loodusmaastik
 - 4 – põhiliselt loodusmaastik
 - 5 – sisaldab suuremat veekogu või piirneb sellega
 - 6 – ajaloo kontsentraat
 - 7 – mõisakeskus või –park
 - 8 – paik, mis seostub ajalooümbusega või omab muud sümboolset tähendust
4. Ala asukoht: maakond, vald/vallad
5. Ala tähtsus: riiklik/maakondlik/kohalik
6. Ala kirjeldus, hinnangud erinevatest aspektidest (1-2-3 e madal-keskmise-kõrge) ja põhjendus (väärtuste kirjeldus):
 - Ala üldine kirjeldus: reljeef, veekogud, maastiku tüüp ja struktuur, maakasutus jne
 - kultuurilis-ajalooline väärtus (KAV): maakasutus, asustus, teedevõrk, hoonestus, olulised elemendid, muinsuskaitseobjektid
 - esteetiline väärtus (EV): ilu, omapära, vaated, hooldatus, häirivad tegurid jms
 - looduslik väärtus (LV): maastikulise ja bioloogilise mitmekesisuse seisukohast kõrget väärtust omavad elemendid, looduskaitseobjektid
 - identiteediväärtus (IV): objekti väärtus kohalike elanike arvates
 - rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): sobivus puhkemaastikuks (väärtused, mitmekesisus, kättesaadavus, naaberalade väärtus jne)
7. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides (erinevate väärtuste säilimiseks v taastamiseks/suurendamiseks vajalikud meetmed jne)

Kasutatud koodid ja lühendid

I kl = I tähtsusklassi alad (maakondlik/riiklik)

II kl = II tähtsusklassi alad (maakondlik)

Ala tüübid:

- 1 – linna- või asulamaastik
- 2 – põhiliselt põllumajandusmaastik/küla
- 3 – põllumajandus- ja loodusmaastik
- 4 – põhiliselt loodusmaastik
- 5 – sisaldab suuremat veekogu või piirneb sellega
- 6 – ajaloo kontsentraat
- 7 – mõisakeskus või –park
- 8 – paik, mis seostub ajaloosündmusega või omab muud sümboolset tähendust

Ala väärtus:

KAV (kultuurilis-ajalooline väärtus): 1-3

EV (esteetiline väärtus, vaated): 1-3

LV (looduslik väärtus): 1-3

IV (identiteediväärtus): 1-3

RTP (rekreatiivne ja turismipotentsiaal ehk puhkeväärtus): 1-3

(1 – madal või ebaselge, 2 – keskmine või ebaühtlane, 3 – kõrge)

REGISTER 2015

1 Pilistvere kirikuküla

Ala klass: I

Ala tüüp: 1 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kõo vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Pilistvere on kihelkonnakeskusena tekkinud 19.-20. sajandi vahetusel Paluküla maadele. Kirikukülana on suhteliselt hästi säilitanud oma iseseisvusaegse ilme ja väikese mastaabi. Pilistvere kirik, kirikuaed, kabel ja kiviaed kirikuaia ümber on kultuurimälestised.

Kirikust kirdes, teisel pool Navesti jõge, on Pilistvere kalmistu ja 1990. aastatel rajatud memoriaal nõukogude võimu läbi hukkunute (sh Siberisse küüditatute) mälestuseks. Sealne murekangur rajati 1988. a hingedepäeval. Sajandivahetusel paisutati jõele tiigid, mille vahel paikneb uus pastoraadihoone. Suurema paisjärve äärde on rajatud puhkeala. Pilistvere küla ümbritsevad kõrge boniteediga haritud põllumaad.

Hinnangud:

KAV (3): Pilistvere kirik kirikuaiaga, hästisäilinud kirikuküla, kalmistu ja suure sümboolse tähendusega memoriaal; muinasaegne asulakoht

EV (3): kirik on maamärk, mis paistab kaugelt; selle ümbrus väga ilus, pastoraadi ja paisjärvede ümbrus on korrastatud; küla traditsioonilise ilmega.

LV (1): looduslik väärtus madal; väärtuseks on Navesti jõe looduslik kulg Pilistvere läheduses; luhad paraku võsastunud.

IV (3): Kõo valla kõige väärtuslikum ala, ka kõrge maakondliku tähtsusega. Pilistvere kirikuküla oli 2011. a Kodukandi liikumise Aasta Küla nominent.

RTP (2): memoriaal ja kirik on küllaltki populaarsed külastusobjektid.

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Kirikukülas peaks hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestama vana külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega. Üldplaneeringus on hoonestatud ala soovitav määrata miljööväärtuslikuks alaks.

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Veel võsastumata luhtasid on soovitav niita või karjatada.

2 Venevere küla ja Navesti luhad

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kõo ja Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Venevere küla, külast edela poole jäävaid Navesti ja Räpu jõe luhtasid ja Maalasti küla. Venevere asub väikesel kõrgendikul Navesti jõe ääres. Kõrgendikul ja jõe ääres asuvad talukohad ja põlispõllud on hästi säilinud ja valdavalt kasutuses.

Külas asub muistne asulakoht ja kivikalme. Kõo maantee ääres, küla ja jõest üle viiva silla vahel küllaltki hästisäilinud hollandi tuuliku kere. Tuuliku taha jäävast künkast on saanud karjäär veesilmaga keskel.

Maalasti küla asub kahel väikesel künkal, ümbritsetud soistest metsadest ja luhtadest. Navesti jõesäng küla juures muutmata, kuid jõeluhad võsastuvad aeglaselt. Lammile suunduvatel ojadatel tegutsevad koprad, mistõttu kohati luuakse juurde uusi märgalalaid. Niite ümbritsevad metsad on üleujutatavad, tõenäoliselt taastuvad seal lammimetsad. Lamminiitude, metsade ja soode kaitseks loodi 2013. a Maalasti LKA.

Hinnangud:

KAV (3): vähemalt sajandivanune põldude- ja asustusp muster ja teedevõrk nii Veneveres kui Maalastis, rehielamud; muistne asulakoht ja kivikalme; tuuliku varemed

EV (2): huvitava reljeefiga ala, ilusad vaated teedelt, kuid kohati ka võsa

LV (3): suure osa alast moodustab Maalasti LKA; lamminiidud, -metsad ja sood on kõrge loodusliku väärtusega

IV (2): kõrge kohalik tähtsus

RTP (2): kõrvaline/eraldatud koht; Venevere tiigi ääres puhketalu; kaitseala võiks pakkuda huvi loodusturistidele

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega. Võimaluse korral taastada/hooldada luhaniite.

3 Olustvere – Jaska maastik

Ala klass: I, võimalik riikliku tähtsusega maastik

Ala tüüp: 2 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Olustvere mõisakeskust, sovhoosiasulat ja raudtee-asulat; Olustvere asundust põldudega ning Jaska küla. Ala jääb Tallinna maantee ja raudtee vahele. Tegemist on põhiliselt põllumajandusmaastikuga. Ala reljeef on lainjas - kõrgemal asetsevate põldudega, mida piirab madalamal asuv metsadevöö. Metsad on üldiselt endised niidud, va Olustverest kirdes, kus on tegemist vanade mõisa metsa-aladega.

Olustvere mõis rajati oma praegusele kohale 17. sajandi keskel, eestlaste küla asemele. Praegune hästisäilinud ja suures osas renoveeritud mõisaansambel koosneb historitsistlikus laadis peahoonest ja paljudest kõrvalhoonetest (viinaköök, laudad, aidad, kuivati jne). Mõisa ümbritseb mitme tiigiga liigirikas inglise stiilis park, mis on heas seisus. 20. sajandi alguses istutati ka ligi 10 km ulatuses puiesteid. Olustvere mõis ja park on kultuurimälestised, park ja puiesteed ka looduskaitseobjektid.

Eesti ajal jäi mõisakeskus riigi kätte, siin asus Eesti Aleksandri Põllutöökool. Nõukogude ajal oli siin sovhoostehnikum, ehitati ka uusi hooneid. Nõukogude ajalookihti esindab ka sovhoosiasula mõisakeskuse ja Papioru vahel.

Papioru maastikukaitseala on järsuveeruline metsaga kaetud org ojakesega, arvatav Vanamõisa asukoht. Papioru külas asus 19. sajandil Olustvere valla keskus – vallamaja, kõrtsi, kooli ja õigeusu kirikuga, millest ka koha nimi.

Olustvere raudteejaam ja selle ümbrusesse koondunud väike alevik 20. sajandi algusest on hästi säilinud, kohati väärtusliku hoonestusega ja meeleolukas paik. 1950. aastatel rajatud kultuurimaja peegeldab aja vaimu. Kitsarööpmeline raudtee, mis valmis 1900. a, ehitati ümber laiarööpmeliseks 1970. aastatel. Olustvere jaama ja mõisat ühendab 1 km pikkune puiestee.

Olustvere asundus asub kahel pool vana Viljandi maanteed, endistel mõisapõldudel, mis on säilinud enam-vähem ajaloolisel kujul. Asundustalud on samuti hästi säilinud; leidub ka üksikuid põlistalusid vanade rehielamutega. Iseloomulikud on talude juures paiknevad suured õunaaiad. Põllumaad on siin kõrge boniteediga ja haritud. Maanteed ääristab 3 km pikkune puiestee, mis koosneb tammedest, pärnadest ja vahtratest.

Jaska küla kohal oli varem mõis – Jaskamõisa, mis 1859. a liideti Olustverega. Mõisast on säilinud valitsejamaja ja kõrtsihoone. Jaska oja asub küllaltki sügavas orus, ojal on kaks paisjärve – Pelda ja Jaska veskijärved. Jaska veskijärve ligidal asub Kuusikumägi. Jaskas on leitud kaks muinasasula kohta ja ohvrikivi.

Hinnangud:

KAV (3): Olustveret ja selle ümbrust võib käsitleda kui ajaloo kontsentraati. Lähestikku asuvad muistne asulakoht; Olustvere mõisaansambel (üks paremini

säilinuid Viljandi maakonnas), Jaskamõisa säilinud hooned, asunduskülad Olustveres ja Jaskas, raudtee-asula, sovhoosiasula; teedevõrgus on samuti eristatavad erinevad kihid: raudtee, mõisa puiesteed, nõukogude perioodil rajatud põlluteed ja Tallinna maantee

EV (3): ala on tervikuna ilus, detailirikas ja üldiselt hästi hooldatud, dominandiks mõisaansambel oma võimsate alledega; vahelduv reljeef pakub avaraid vaateid; Olustvere asundusest kõrgemalt künkalt ilus vaade Tääksi orule (häirib avamaastikul domineeriv mobiilimast); puiestee paistab üle põldude ka Tallinna maanteelt; Papiorust Navesti poole liikudes avaneb ilus vaade Navesti orule ja ümbrusele.

LV (2): mõisapark puiesteedega, Papioru MKA, Jaska oja paisjärvedega, vanemad metsaalad Tallinna mnt ääres

IV (3): väga kõrge nii valla kui maakonna tasandil (maakonna esikuuikus)

RTP (3): hulgaliselt vaatamisväärsusi, mis moodustavad põneva terviku; asub Tallinna mnt ääres - suured võimalused turismi arendamiseks

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Oluline on säilitada põllumajandusmaastiku avatust ning vältida ebasobivaid uusehitisi nii avamaastikul kui väärtusliku vanema hoonestusega aladel. Üldplaneeringus on Olustvere raudtee-asula soovitatav määrata miljööväärtuslikuks alaks (Suure-Jaani üldplaneeringus 2008. a on seda tehtud).

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Säilitada vaateid Tallinna maanteelt Olustvere poole.

4 Kärevere küla

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Kärevere põlisküla asub Olustveret ja Suure-Jaani linna ühendava vana tee ääres, millelt hargneb Lõhavere linnusesse viiv tee. Ala hõlmab Kärevere põlde kahel künkjal, mille vahel voolab Lõhavere oja. Põlde ümbritsevad metsad. Käreveret on peetud nn Lembitu küla (13. saj) asupaigaks.

Hinnangud:

KAV (3): vähemalt sajandivanune põldude- ja asustusp muster ja teedevõrk; väärtuslikud elemendid küla keskmes: muistne asulakoht ja kalmistu

EV (2): huvitava lainja reljeefiga, hooldatud, keskmise mastaabiga põllumajandusmaastik; kaunis vaade põldudele ja taludele avaneb Jaska teeristi ümbruses

LV (1): Lõhavere oja looduslik osa

IV (1): madal või olematu

RTP (1): ilus maastik läbisõiduks – asub Suure-Jaani ja Olustvere vahel, Lõhavere linnuse vahetus läheduses

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Vältida teede ümberehitust ja õgvendamist.

5 Lõhavere linnusemägi

Ala klass: I

Ala tüüp: 4 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Lõhavere linnusemäge koos lähema ümbruse metsadega ning ühe põlistaluga. Lõhavere linnus (arheoloogiamälestis) rajati 12.-13. sajandi vahetusel looduslikule kõrgendikule ja oli kasutusel umbes 20 aastat. Linnus kuulus Sakala maakonna põhjapoolse osa vanemale Lembitule ning on seotud eestlaste muistse vabadusvõitlusega.

Järskude nõlvadega linnusemägi, mida regulaarselt niidetakse, asub keset metsa. Mäenõlval kasvavad üksikud puud, mäe jalamil on püstitatud graniidist monument vabadusvõitlejate mälestuseks.

Ojaäärsed endised niidud on metsastunud, osa ka kultuuristatud.

Hinnangud:

KAV (3): Lõhavere linnusemägi omab suurt ajaloolist väärtust; üks eestlaste muistse vabadusvõitluse sümboleid

EV (2): keset metsa kõrguv peaaegu puudeta, niidetud kõngas mõjub võimsalt keset metsa, samas katab mets kunagisi ojaäärseid avatud niite; mäeni viiv nõukogude perioodil rajatud tee on sirge ja igav ega seostu maastikuga

LV (2): väärtuslik on lookleva sängiga Lõhavere oja, samuti ümbritsev vanem mets, kahjuks on palju raieid sees;

IV (3): väga kõrge nii kohalikul kui maakondlikul tasandil

RTP (3): tähtis turismiobjekt Viljandi maakonnas, kergesti ligipääsetav, Suure-Jaani ja Olustvere vahel

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Vältida lageraiet linnusemäe ümbruses – ala sisse jääva riigimetsa võiks võtta kaitse alla, nagu näeb ette Suure-Jaani üldplaneering 2008. a. Samas võiks puistut mäe ümber oluliselt harvendada (ojani välja), nii et tulemuseks oleks parkmets.

Kasutuses tuleks hoida Lõhavere oja äärsed rohumaad.

6 Lahmuse mõis

Ala klass: II

Ala tüüp: 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Lahmuse mõisakeskust hoonete, pargi/parkmetsa ja paisjärvega Lõhavere ojal. Mõisa hoonestus on ehitatud 19. sajandi I poolel. Peahoone on hilisklassitsistlikus stiilis, maakivist kõrvalhooned on paigutatud sümmeetriliselt. Paisjärve ääres asub töökorras vesiveski. Peahoones töötas 1926. a. saadik algkool, 1970. aastast asub siin eriinternaatkool. Hooneid ja järve ümbritseb keskmiselt liigirikas park, millest väike osa on looduskaitse all. Park on osaliselt hooldatud, paisjärve lõunaosa kaldad on võsastunud.

Mõisa ümbritsevad kõrge boniteediga põllumaad, millest enamus on haritud, ning suures osas säilinud asundustalud.

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud mõisasüda 10 arhitektuurimälestisega, sh park ja allee

EV (2): mõisasüdame hooned ja park paisjärvega on kooli kohta suhteliselt heas korras; mõisa juurest avanevad vaated ümbruskonna põldudele; vaadet häirib inetu tööstushoonete kompleks mõisast loodes, mis on ka risustatud karuputkedega

LV (2): park, Lõhavere oja ja paisjärv

IV (2): kohalikul tasandil kõrge

RTP (2): omab teatavat tähtsust turismiobjektina; suure maantee ääres

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Paisjärve-äärsed endised rohumaad võiks võimalusel taastada.

Tööstushoonete ümbrus oleks soovitatav haljastada, kuna häirib vaadet mõisale. Järve ja maantee vaheline põld võsastub.

7 Suure-Jaani linn

Ala klass: I

Ala tüüp: 1

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Suure-Jaani kirikualevik tekkis teede ristumiskohale 19. saj. lõpul, muistse Valula küla/hilisema Valula karjamõisa maadele. Suure-Jaani tänavatevõrk ja peatänavate äärne hoonestus koos aedadega on hästisäilinud ja hooldatud. Arhitektuurilise väärtusega on Suure-Jaani kirik kirikuaiaga ja pastoraat kõrvalhoonetega. Kirikuaed on ka arheoloogiamälestis. Kivimüüri ümbritsetud surnuaed omab suurt kultuuriloolist väärtust (ajaloomälestis) – siia on maetud palju tuntud kultuuritegelasi. Linna ilmestavad kaks paisjärve Lahmuse ojal ja mitmed puisteed.

Hinnangud:

KAV (3): linn koos kiriku ja surnuaiaga on väärtuslik tervik; sümboolne tähtsus kui üks rahvusliku liikumise keskusi 19. sajandil; väärtuslikud elemendid: kirik, kirikuaed, surnuaed, pastoraat, alleed, paisjärv; kihelkonnakooli hoone, kaks ühishauda

EV (3): linn on üldiselt heas korras ja terviklik; paisjärv on oluline maastikuelement, sellele avanuvad vaated nii linna kui kiriku poolt; kirik maamärgina paistab maastikus kaugele; viljapuuaiad juurest linnast idas on kena vaade ümbrusele; linnast läänes ja idas paiknevad viljapuuaiad on hea hoolduse korral ilusaks maastikuelemendiks; linna ümbruse põllud on haritud.

LV (1): looduslik väärtus madal, kuna on tegemist põhiliselt asulamaastikuga; väärtuslik on Suure-Jaani paisjärv ja linna idaossa jääv oja metsa ja rohumaadega (puhkeala).

IV (3): väga kõrge nii kohaliku kui maakondlikul tasandil

RTP (2): linn tervikuna võiks toimida nii iseseisva turismiobjekti kui teeninduskeskusena, kuna asub maanteed ristumiskohas, nii Soomaa kui Olustvere naabruses.

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama linnastruktuuri ning ehitustraditsioonidega. Üldplaneeringus on hoonestatud ala soovitatav määrata miljööväärtuslikuks alaks (Suure-Jaani üldplaneeringus 2008. a on seda osaliselt ka tehtud).

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Paisjärve-äärseid rohumaad tuleks hoida niidetuna.

8 Tääksi – Kuiavere maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 3

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Tääksi, Önniste ja Kuiavere külasid koos põldudega ning metsaga kaetud linnamäe. Tegemist on huvitava reljeefiga alaga, mida on isegi kutsutud Sakalamaa Šveitsiks. Tääksi ürgorg on järsuveeruline, orus asub pikk oos. Osa sellest kutsutakse linnamäeks (kiige- ja jaanitulekohaga). Tääksilt ja Kuiaverest avaneb kaugvaated Navesti orule.

Tääksi küla on põlisküla. Siin leidub hästisäilinud vanu hooneid (meierei, kool, taluhooned). 1995. aastast toimuvad kodukaunistuse võistlused, mis on positiivselt mõjunud küla üldilmele. Taastatud on paisjärv.

Tääksist lõuna pool asuv Önniste küla asub samuti huvitava reljeefiga kohas. Säilinud on talukohad. Põllud on kahjuks enamasti söötis. Siin asub vana hiiekoht (pärnad, jalakad).

Ala on muististerohke: asulakoht, kalmistu ja kaks kultusekivi (I at ema); ohvriallikas ja ohverdamiskoht.

Kuiaveres on avar ja kaunis põllumajandusmaastik, kaugvaated Navesti orule, talud põlispuudega paistavad teele. Sealgi on muistne asulakoht ja kolm lohukivi tee ääres.

Hinnangud:

KAV (3): osalt hästisäilinud põldude- ja asustuspõlvkond, põliskülad; muististerohke ala, vana hiiekoht; leidub väärtuslikke hooneid

EV (3): looduslikult kaunis koht, enamasti hästihooldatud talud-hooned; kaugvaated Navesti orule Tääksi ja Kuiavere külas

LV (2): linnamäel kasvav mets, allikad, Tääksi oja, rändrahnud (Paksu Suurkivi jt)

IV (3): kohalikul tasandil väga kõrge, ka maakondlikult väärtustatud

RTP (2): tegemist on looduslikult kauni ja mitmekesise paigaga, kus leidub mitmeid vaatamisväärsusi ja aktiivseid külaelanikke; eeldused talu- ja loodusturismi arendamiseks väikeses mastaabis

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega.

Avamaastikul asuvate arheoloogiamälestiste ümbrust tuleks hooldada.

9 Kuhjavere ja Aimla külad

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Kuhjavere põlisküla ja Aimla endist mõisakeskust ning asundusküla koos põldudega. Maastik on lainjas kõrgemal asuvate põldude ja madalamate metsaaladega, mis Kuhjavere ümbruses varem olid puiskarjamaade ja niitude all.

Kuhjaveres on hästisäilinud ja -hooldatud talukohad. Maastikku on oluliselt muudetud maaparandusega. Praegused põllud kasutuses.

Aimla endine mõisakeskus on ümbritsetud metsapargiga. Aimla asunduskülas on hästisäilinud põllud ja talukohad; põllud valdavalt haritud ja taluhooned heas korras. Aimlast on leitud kalmistu.

Nii Kuhjaveres kui Aimlas on aktiivne külaliikumine.

Hinnangud:

KAV (2): hästisäilinud asustusstruktuur, vana tee; Aimlas hästisäilinud mõisaaegne põldudemuster; väärtuslikud elemendid: Aimla maakivist mõisahooned, kalmistu; leidub ka väärtuslikku taluhoonestust

EV (2): avarad vaated kõrgemal asuva tee pealt ümbritsevatele külamaastikule; Aimla mõisa hooned; palju heas korras talusid

LV (2): Aimla ümbruse metsad; ala naabruses asub Parika raba LKA

IV (3): kõrge nii kohalikul kui maakondlikul tasandil

RTP (2): Aimla mõisas on RMK looduskeskus; võimalused arendada talu- ja loodusturismi; lähedal asuvad Olustvere – Lõhavere – Suure-Jaani piirkond ning Parika raba LKA

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega.

10 Vanamõisa küla

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Vanamõisa küla asub Vastemõisa ja Pärsti vahelise tee ääres. Tegemist on nii reljefilt kui maakasutuselt vaheldusrikka maastikuga. Hästihooldatud põllud ja talukohad asuvad tee ääres vaheldumisi metsatukkadega, suuremad metsaalad jäävad kaugemale. Üsna tee lähedusse jääb ka ilus paisjärv (rajatud Lemmjõeile ilmselt nõukogude perioodil), kuid see enam teele ei paista, kaasik on ette istutatud. Siin asub terve rida arheoloogiamälestisi - Tammemägi 16 tammega (ohverdamiskoht, II at), kivikalme, kalmistu, Risti kabeli ase (ohverdamiskoht). Siit on otsitud Sakala vanema Lembitu hauda, samuti Madisepäeva lahingus 1217. aastal langenud eestlaste haudu, kuid väljakaevamised ei ole neid oletusi tõestanud.

Hinnangud:

KAV (3): säilinud talukohad ja vana tee; põldude kuju ja suurust on maaparandusega muudetud, kuid säilinud on põliseid metsatukki (varem tõenäoliselt karjatatud mets); detailid: neli arheoloogiamälestist, väärtuslikke hooneid

EV (2): vaheldusrikas, hästi hooldatud põllumajandusmaastik, paisjärv enam teele ei paista

LV (2): Tammemägi, paisjärv, Härjamäe rändrahn

IV (2): kõrge kohaliku väärtusega

RTP (2): alal leidub vaatamisväärsusi, paisjärv (eravaldukes); lisaks Kookla - Vanamõisa matkarada; võimalused taluturismi arendamiseks

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega. Avamaastikul asuvate arheoloogiamälestiste ümbrust tuleks hooldada (niitmine, võsaraie).

11 Soomaa rahvuspark

Ala klass: I, võimalik riikliku tähtsusega maastik

Ala tüüp: 4 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kõpu ja Suure-Jaani vallad

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Soomaa Rahvuspark moodustati 1993. a ning on Ramsari ala aastast 1997. Soomaa rahvuspargi kaitse-eesmärk on Vahe-Eesti edelaosa metsa-, soo- ja lammimaastike looduse, kultuuripärandi, kaitsealuste liikide, linnustiku, looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse, säilitamine, tutvustamine ja uurimine.

Rahvuspargi suurus on 396 km², millest 79% asub Viljandi maakonnas ja ülejäänud Pärnu maakonnas. Rahvuspargi tuumaks on Pärnu madalikul asuvad rabad ja sood, mida eraldavad üksteisest Navesti, Halliste, Raudna, Kõpu ja Lemmjõgi. Ala omapäraks on jõgede üleujutused kevadeti ja sügiseti, mis on ainulaadsed kogu põhja-Euroopas. Jõgede ääres asuvad väärtuslikud lamminiidud ja -metsad, madalamal on levinud lammi-madalsood. Kaitseala sisse jääb ka väga kuivi luitemetsi.

Asustus jõgede ääres eksisteeris kindlalt juba 16. sajandil, kuid tõenäoliselt veelgi varem (Riisa külas on leide kiviajast). Raudna jõgi oli kunagi tähtis kaubatee. Asustus saavutas oma suurima ulatuse ilmselt 19. sajandi lõpul – 20. sajandi algul. Maakasutus oli kohandatud iga-aastaste üleujutustega – põllulapid olid väikesed, niidetavad luhad see-eest hõlmasid suuri alasid. Jõgedele ehitati ripp- ja pukksildu. Jõgedel liikumiseks kasutati ühepuulootsikuid. Üle soode kulgesid taliteed, mille ääres asusid kõrtsid. Kevadeti parvetati veerohkematel jõgedel palke. Inimesed elatusid ka kalapüügist.

Endisaegset kultuurmaastikku on võrdlemisi vähe säilinud asustuse hääbumise tõttu sõjajärgsetel aastatel. Mõnevõrra paremini säilinud on Tipu küla, kus nõukogude perioodil asus suurfarm ja luhad olid kasutusel. Mujal niitsid luhtasid kohalikud elanikud oma tarbeks (Mulgi heinamaa, Kuusekäära luht, Läti luht). Suurem osa luhtadest on tänaseks võsastunud või hooldamata. Heas või arvestatavas seisundis lamminiite on säilinud u 1400 ha. Taastatud on u 400 ha luhaniite, hooldatud u 600 ha (2011. a andmed).

Soomaa rahvuspargi väärtuslikumad lamminiidud on Halliste ja Tõramaa puisniidud, Tõramaa, Karusekose, Piiri, Läti, Tipu, Kuusekäära, Sandra, Oksa luhad ja Mulgi heinamaa.

Soomaa servas asub Hüpassaare talu – helilooja Mart Saare sünnikoht, praegu muuseum.

Hinnangud:

KAV (2): väärtuslikud on kõik asustatud talud, põllud, hooldatud lamminiidud; vähemalt sajandivanused teed: Iia – Tipu, Äрма – Tõramaa; elementidest: ripp-sillad, Tipu koolimaja

EV (3): esteetiliselt nauditavad on nii loodusmaastikud kui hooldatud lamminiidud; Soomaa on üks väheseid kohti, kus veel näeb nii suuri niidetud looduslikke luhtasid; võimsat vaatepilti pakuvad üleujutused; teid mööda sõites avaneb aga vähe huvitavaid vaateid (Tipu külas, Oksal, Kuusekääral), eriti üksluine on Iia – Tipu tee

LV (3): rahvusvahelise tähtsusega märgala (Ramsari ala); looduslikus seisundis rabad, lammimetsad; säilinud lamminiidud; üleujutused jõgedel, mis on säilitanud oma loodusliku süngi; maastikuline ja elustikuline mitmekesisus: palju haruldasi kooslusi ja liike, liigirikkus.

IV (3): Soomaal kui tervikul on väga kõrge kohalik ja maakondlik väärtus (3. koht maakonna esikuuikus)

RTP (3): üha kasvava populaarsusega turismiobjekt; Eesti edelaosa ainus rahvuspark ja suurim kaitseala; turistide jaoks loodud külastuskeskus ja hulk matkaradu.

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Kaitse ja hooldus vastavalt Soomaa rahvuspargi kaitsekorralduskavale 2011-20.

12 Navesti org Kootsi ja Vihi külade vahel

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab talukohti Navesti jõe orus Kootsist Vihini ja osaliselt ka ümbritsevaid metsi. Org on järsuveeruline ja lamm hästi piiritletud, metsad asuvad vanadel rannavallidel ja luidetel. Üks paremini säilinud piirkondi väikeste üksiktaludega piki jõge Viljandimaal, samuti üks vanemaid teadaolevaid asustatud alasid Viljandimaa piirides üldse – ala sisse jääb Lepakose kiviaegne asulakoht.

Talude juures on väikesed põllulapid, osaliselt säilinud luhaniidud ja puisniidud, mida veel kohati traditsiooniliselt majandatakse. Jõgi on selles lõigus põhiliselt õgvendamata. Ala sisse jääb Navesti MKA – luitemetsad, millest läbi kulgevat teed käis C.R. Jakobson Kurgjalt Viljandisse “Sakalat” toimetamas.

Hinnangud:

KAV (3): üks paremini säilinud piirkondi väikeste üksiktaludega piki jõge Viljandimaal; Kootsi külas on kiviaja (Lepakose) asulakoht (VI-IV at e m a) ja kalmistu; Jakobsoni “Sakala” tee

EV (2): tee äärest on näha põllu- ja kohati niidulappe ning ilusaid metsi; talud üldiselt maanteele ei paista, jõgi samuti mitte; ala keskosas, Lepakose ümbruses võsastuv maastik

LV (3): looduslik jõesäng, niidud, mida veel traditsiooniliselt majandatakse; Navesti MKA; Lepakose hoiuala

IV (2): kohalikul tasandil keskmine

RTP (2): alal leidub vaatamisväärsusi ja ilusat metsa, juurdepääs hea tänu maanteele. Alal sobiks arendada loodusturismi (luited, luhad); naabruses asub Soomaa Rahvuspark ja Saarjõe MKA

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Oluline on hoida kasutusel kõiki säilinud põllu- ja rohumaid, erilist tähelepanu pöörates luhaniitude traditsioonilisele hooldusele.

13 Metsküla – Väike-Kõpu maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani ja Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Metsküla ja Väike-Kõpu küla ning nende vahele jäävat Raudna jõe orgu. Külad ja külapõllud asuvad põhiliselt kõrgendikel, orus asunud luhad on osalt kuivendatud ja kultuuristatud, osalt metsa kasvanud. Raudna jõgi on selles lõigus muudetud magistraalkraaviks.

Väike-Kõpus asus kunagi tagasihoidliku hoonestusega kroonumõis. Praegused talukohad on võrdlemisi hajali ja maanteele eriti ei paista.

Teeristil asuv Metsküla on Lõuna-Eestile iseloomuliku hoonestusega suur sumbküla. Ivaski poole jääb veel üks tihedam taluderühm. Metsküla koosneb osalt põlistaludest, osalt maareformiga rajatud väikekohtadest. Iseseisvuajal asus siin kool, kauplus ja rahvamaja. Külas on kaks paisjärve. Nii Metskülas kui Väike-Kõpus leidub arhailise ilmega ja heas korras taluhooneid (rehielamuid ja maakivist ehitatud kõrvalhooneid).

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud põldude- ja asustusmuster Väike-Kõpus ja Metsküla keskses osas; alal leidub väärtuslikke taluhooneid; kaks kalmistut ja asulakoht Metskülas, üks kalmistu Väike Kõpus

EV (3): Ilusad avarad vaated eriti Väike-Kõpu, kuid ka Metsküla poolt üle Raudna oru; hooldatud traditsioonilise ilmega külamaastik Metskülas

LV (1): üldiselt madal väärtus; vanemad okasmetsaga alad on tänaseks enamasti raiutud

IV (2): keskmine kohalik tähtsus

RTP (2): võimalused talu ja loodusturismi arendamiseks, kuna asub Soomaa naabruses; Metskülast pääseb Lubjassaarde

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama kohalike ehitustraditsioonidega.

14 Ivaski küla – Lubjassaare talu

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Suure-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Ivaski küla ja Lubjassaare talu Soomaa rahvusparki idapiiri läheduses. Ivaski küla on arhailise ilmega põlisküla, kus on säilinud Vastemõisa oja äärsed põllud, vanu rehielamuid, paisjärv ning Poolaka veski selle juures. Ida pool on maaparandus maastikku tunduvalt muutnud. Seal, üsna maantee ääres, asus Kõõbra saunikukoht – kunstnik Johann Köleri (1826-1899) sünnikoht. Talu aset märgistab mälestuskivi ja kohalike poolt 1958. a istutatud Köleri park. Ivaski küla loodeossa jääb kenasti restaureeritud Lubjassaare talu eramuuseumiga – kunstnik Köleri hilisem kodukoht.

Hinnangud:

KAV (3): Ivaski küla on hästisäilinud, arhailise ilmega põlisküla, kus on alles vana vesiveski ning kaks vesiveski kohta; Lubjassaare ja Kõõbra (Köleri park) on kultuuriloolise tähtsusega

EV (2): Ivaski küla on kena, kuid jätab kohati mahajäetud mulje

LV (1): Vastemõisa oja looduslik säng ja selle äärsed niidutükid, paisjärv

IV (3): väga kõrge kohalik tähtsus

RTP (2): head võimalused talu ja loodusturismi arendamiseks, kuna asub Soomaa vahetus läheduses; Lubjassaares turismitalu, Soomaa infostend, telkimisplats, kiiged, vastrajatud paisjärv, matkarada

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Oluline on hoida kasutusel põllu- ja rohumaid. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega.

15 Suure-Kõpu maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 6 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kõpu vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala sisse jäävad Kõpu asula, Suure-Kõpu mõisakeskus, Supsi asundusküla ja osa Punakülast. Ala paikneb Sakala kõrgustiku lääneserval, alast ida poole jääb sügav ja lai Kõpu jõe org. Asulat ja mõisakeskust ümbritseb avatud põllumajandusmaastik, millel paiknevad asundustalud. Põldudemuster on paremini säilinud Supsi küla pool, jõeäärsed luhad on maaparanduse käigus kraavitatud ja kultuuristatud, praegu üldiselt kasutamata, kuid osaliselt veel avatud.

Ala läbib Viljandi – Pärnu maantee, üldiselt vana tee, kuid kohati õgvendatud. Sellest avanevad kohati ilusad vaated Kõpu jõe orule.

Ala keskmes on Kõpu Peetri kirik. Kõpu kihelkond eraldus Viljandist 1911.a. ja sel ajal hakkas kasvama ka Kõpu alevik. Iseseisvusajal asusid siin pastoraat, meierei, pritsimaja, apteek, kõrts ja kolm kauplust. Nõukogude perioodil sai Kõpust kolhoosikeskus, rajati nii korrus- kui individuaalelamuid ja väike paisjärv.

Suure-Kõpu mõis rajati praegusele kohale 16. sajandil, klassitsistlik peahoone on kaunilt restaureeritud. Peahoones töötab põhikool. Mõisa peahoone tagumine, jõepoolne külg on kohandatud kooli vajadustele (staadion, abihooned). Maakivist ja tellistest kõrvalhooned pärinevad 19. sajandist. Kõpu mõisapark on suhteliselt hästi säilinud, liigirikas, kahe tiigiga ja kesketes osades hästi hooldatud. Tammepuiestee viib pargist endise Supsi karjamõisani.

Hinnangud:

KAV (3): ala on väga heaks näiteks ajaloo kontsentraadist: lähestikku asuvad Suure-Kõpu mõisaansambel hästisäilinud peahoone ja pargiga, Supsi asundusküla, Kõpu kirik kirikuaia ja kalmistuga, kirikuküla, millest hiljem sai kolhoosikeskus; Kõpu asulas leidub hulk väärtuslikke ja heas seisus vanu hooneid

EV (3): ala on tervikuna ilus ja üldiselt hästi hooldatud, dominantideks Kõpu kirik, asula ja mõisaansambel; suurepäraseid vaated Viljandi – Pärnu maanteelt ja kiriku juurest Kõpu orgu, samuti Punakülast põhja suunas; häirivad orunõlva avamaastikule paigutatud endise kolhoosi tootmishooned ja uus mobiilimast

LV (1): üldiselt madal, väärtuslikud on Kõpu jõe looduslik säng, mõisapargi põlispuud ja mõned vanemad metsatukad; kasutusel olevad niidud jõe orus

IV (3): väga kõrge kohalik väärtus, ka maakondlikult hinnatud

RTP (3): Kõpu on Soomaa eelpostiks, kuid on ka ise atraktiivne paik mitmete vaatamisväärsustega; pedagoogiline maastik Eesti ajaloo tundmaõppimiseks; asub Viljandi – Pärnu maantee ääres

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Veel võsastumata luhtasid on soovitatav niita või karjatada.

Kirikukülas peaks hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestama vana külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

16 Raudna org Puiatu ja Päri vahel

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Alustre ja Puiatu külasid, osalt Marna-Tõrreküla talusid ja põlde ning Raudna jõe orgu nende vahel. Tegemist on lainja, suures osas põllustatud moreenmaastikuga, mida lõikab kuni 30 m sügavune ürgorg. Raudna jõge mööda kulges kunagi veetee Pärnust Viljandisse. Maaparanduse käigus on jõge tugevasti õgvendatud, luhad kraavitatud ning muudetud kultuurrohumaadeks. Ala sisse jääb ka Heimtali (Raudna) kruusakarjäär oma kaevandamise käigus tekkinud veekogudega (praegune linnukaitseala, Raudna LKA).

Puiatu ja Marna on väiketalunditega asunduskülad, Tõrrekülas asuvad suuremad põlistalud. Oru idaperve asustus (Alustre) on võrdlemisi hõre, tegemist on samuti põlistaludega. Põhjapoolse tehisjärve lähedal on vana kalmistukoht.

Hinnangud:

KAV (1): põhiliseks väärtuseks on säilinud talud oma põlispuudega ja vanad külavaheteed; Raudna kalmistu

EV (3): suurepärased kaugvaated Raudna orgu avanevad Marnast ja Tõrrekülast, samuti Puiatu ja Alustre külade poolt; ka Pärnu maanteelt lennujaama lähedalt ilus vaade orgu ja tehisjärvedele; häirivad avamaastikule paigutatud suurfarmide tootmishooned (Marnas, Alustre, Puiatul)

LV (2): põhiline väärtus on Raudna linnukaitseala; jõeäärseid kultuurniite mitmekesistavad maaparanduse käigus säilitatud metsatukad

IV (3): kõrge kohalik ja suhteliselt kõrge maakondlik väärtus

RTP (2): tehisjärvedel on rekreatiivne väärtus ujumiskohana; ilus maastik läbisõiduks; ala naabruses asub Heimtali mõis ja muuseum

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Säilitada metsatukki avamaastikul. Säilitada vaateid tehisjärvedele. Hoida vaated orule avatuna (tõrjuda võsa teede ääres).

17 Heimtali maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala tuumiku moodustab Heimtali mõisakeskus Raudna oru lõunapervel. Ala hõlmab veel mõisa metsaparki, põlde ning Raudna jõe orgu, mis on osalt soiste rohumaade, osalt metsa ja võsa all. Maastik kattub osaliselt Loodi looduspargi alaga.

Heimtali mõisa klassitsistliku peahoonet kasutatakse koolina. Arvukaist kõrvalhooneist on silmapaistvaim maakivist nelja korstnaga juustukoda (eravaldues, kasutusel motellina) ja 12-nurkne ringtall, mis on taastatud. Alles on rohtaeda piiranud kivimüür. Heimtali romantilist maastikuparki hakati oru nõlval asunud metsa rajama juba 18. sajandi lõpul, kasutades ära siinset dramaatilist reljeefi ja avaraid vaateid üle oru. Raudna oru vastasõlvadele istutati põlispuude gruppe ja rajati puiesteed Vardi ja Ramsi suunas. Tänapäevaks pole säilinud ühtegi pargis asunud ehitist ega vabaks raiutud vaatesiht. Mõisapargist on suures osas saanud laialehine mets, mida kaunistab oja ja kaks tiiki.

Heimtali oli eesti ajal riigimõis, seetõttu on talusid siinkandis vähe. Mõisast üle tee on ehitatud kolhoosiasula. Mõisa läheduses asub Heimtali koduloomuuseum (endine vallamaja) – tekstiilikunstnik Anu Raua kogu, klassituba jm kodulooline materjal. Traditsioonilise ilmega on ka Kääriku, endine Mart Raua ja praegune Anu Raua kodutalu. Käsitöötalu on õppebaasiks üliõpilastele. Talu lambakari hooldab nii talu metsa kui väheseid säilinud looduslikke niite naabertalude taga jõeorus.

Hinnangud:

KAV (3): üks huvitavamaid mõisaansambleid maakonnas (määratud mk piiranguvöönd), nüüdseks ka valdavalt renoveeritud; kahjuks on park halvas seisus; võrreldes mõisa-ajaga on põldudemuster ja teedevõrk küllaltki hästi säilinud; väärtuslikud on koduloomuuseumi hoone jt hästisäilinud vanemad hooned ja talud

EV (3): Mõisasüda on korrastatud, v a park; asula servalt avar vaade Rimmu suunas; ilus on ka muuseumi ja Kääriku talu ümbrus; kahjuks Raudna jõgi eriti ei paista.

LV (3): Loodi looduspargi alad: laialehine parkmets Heimtalis ja taastatud/hooldatud (karjatatud?) niidud Raudna orus; vanem mets Päre-poolsel orunõlval, Kääriku talu karjatatud mets.

IV (3): väga kõrge kohalik ja maakondlik väärtus, maakonna esikuuikus

RTP (3): tähtis turismiobjektina; Viljandlaste puhkemaastik; naabruses asuvad Loodi looduspargi alad

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Loodi looduspargile on koostatud kaitsekorralduskava (2013-22).

18 Sinialliku maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala piirneb Viljandi-Loodi teega, Raudna jõe ja Sinialliku oja orgudega, mille vahele jääb kõrgem kolmnurkne ala, kus asuvad Matapera/ Sinialliku küla põllud. Suur osa alast jääb Loodi looduspargi sisse, mis hõlmab nii Sinialliku järve, allikat, osaliselt säilinud linnamäge ning Raudna jõe ja Sinialliku oja orge metsade ja luhtadega.

Sinialliku linnamägi on üheaegne Naanu ja Lõhavere linnusega ja kuulub Kalevipoja sängi tüüpi linnuste hulka. Omal ajal oli see linnus muistse Sakala üks suurimaid. Linnamäe kõrval on Sinialliku järv ja allikas. Siniallik on muistne ohvriallikas, seotud paljude legendidega. Linnuse ja järve vahelt läheb läbi kitsarööpmelise raudtee tamm, mida praegu kasutatakse jalg- ja rattateena. Raudtee ehitamise ajal 19. saj. lõpul veeti linnuse idapoolne osa tammi täiteks, seda on ka hiljem kahjustatud. Raudtee lammutati 1972. a.

Põldudemuster on hästi säilinud, põllud on kasutuses. Sinialliku järve ja oja äärsed luhad on enamuses võsastunud. Tänu allikavetele võib seal olla ka keskmisest liigirikkam elustik. Metsad on ebaühtlase vanuse ja koosseisuga. Ürgoru Loodipoolsel serval kasvab võimas salukuusik, mis oru jalamil asendub kohati lodu- kohati madalsoometsaga. Matapera/ Sinialliku küla poolset nõlval on nooremad metsad varem seal asunud põldude- niitude kohal.

Hinnangud:

KAV (3): linnamägi; Sinialliku järvel ja allikal sümbolne väärtus legendide kandjana; säilinud põldudemuster ja talukohad, teed, raudteetamm.

EV (2): vaated Sinialliku järvele vaid kahest kohast – talude juurest järve põhjakaldal ja linnamäelt läänekaldal; ilus vaade maastikule Ramsi poole viivald teelt

LV (3): suurem osa alast jääb Loodi looduspargi piiridesse

IV (3): kõrge kohalik ja maakondlik väärtus

RTP (3): järve linnamäe poolset kallast kasutatakse supuskohana, linnamäe lõkkeplatsina ja jaanitulekohana; Siniallikas on turismimagnet; Loodi loodusparki pääseb hõlpsasti Viljandist.

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Alale koostati maastikuhoolduskava 2001. a.

Loodi looduspargile on koostatud kaitsekorralduskava (2013-22).

19 Aidu – Sultsi maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 3

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Aidu, Sultsi, Koera ja Lageduse külasid. Tegemist on lainja ja võrdlemisi vaheldusrikka põllumajandusmaastikuga, mida läbib vanade metsadega ääristatud Loodi org. Osa endistest madalamal asunud niitudest on põllustatud (näit. Sultsi järve juures, praeguseks juba võsastumas), osa metsa kasvanud, kuid üldiselt on põldudemuster üsna hästi säilinud.

Sultsi teeristi-asula on saanud oma nime kunagise kõrtsmik Schultzi järgi. Kõrtsihoone on säilinud, samuti vana Loodi koolimaja. Ida pool uut maanteed vana teelõik, mille ääres väike tänavküla, heas korras, kuid enamasti moderniseeritud hoonetega. Külast ida poole jääb orust kerkiv Sultsi Linnamägi, lõuna poole – Ahimägi, kus on olnud kalmistu ja ohverdamiskoht. Õisu teeotsa juurde jääb uus koolimaja. Sultsi küla põllud lääne pool maanteed hästisäilinud ning enamasti kasutuses. Oja puude ja põõsastega loob vaheldust.

Aidu on asundusküla, seal asus karjamõis. Lageduse küla on vähemalt 100 aasta vanune väiketalundite-küla. Põllud on siin enamasti kasutuses, alles ka suur osa talukohti, kuid leidub ka tühje hooneid.

Hinnangud:

KAV (2): üldiselt hästi säilinud põldude- ja asustumuster, samuti teedevõrk, va Loodi-Sultsi vaheline õgvendatud maanteelõik koos Sultsi ümbersõiduga; väärtuslikud elemendid: Sultsi tänavküla, kõrts, vana koolimaja; Lageduse küla karjatunnel; Aidu külas kolm kultusekivi, Sultsi külas Ahimäel vana kalmistu ja ohvrikivi

EV (2): vaheldusrikas ja suhteliselt hooldatud maastik, Aidu-Lageduse pool avarad vaated, kaugelt näha Paistu kirik; häirivad inetud tootmishooned Aidu kandis; kõrgepingeliinid, mida kohati õige tihedalt

LV (3): ala sisse jääb Loodi looduspargi alla kuuluv Loodi org

IV (1): ebaseelge

RTP (2): head võimalused loodusturismi arendamiseks: ala on osa Loodi looduspargist

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Sultsi külas peaks arvestama vana külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

20 Paistu – Loodi maastik

Ala klass I

Ala tüüp 3 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Paistu kirikuküla-kolhoosiasulat, Hendrikumõisa põlde, Loodi mõisasüdant ja asundust, Intsu küla. Ala sisse jäävad ka Kõlu ja Lolu järved ning suurem osa Polli mägedest. Tegemist on künklik-lainja avara põllumajandusmaastikuga, mida ida poolt piiravad kaitsealused metsad ja soised alad, ning mida lõikavad Loodi org Sinialliku ojaga ja sellesse suubuv Paistu põrguorg. Põldudemuster on viimase saja aasta jooksul on vähe muutunud, seevastu on oja- ja järvede-äärsed endised niisked rohumaad asendunud metsaga. Polli mäed on künklik ala, mida katab üsna vana mets.

Paistu Neitsi Maarja kirik asub kõrgemal künkal silmapaistvas kohas. Kirikuküla-kihelkonnakeskus tekkis 19. sajandi lõpul. Pastoraat abihoonetega on säilinud. Nõukogude perioodil rajati Paistusse kolhoosikeskus korruselamutega. Maanteelt viib sinna 1950. aastatel istutatud kase puiestee. Asulast ida poole jääb vana kalmistu, mis on kultuurilooliselt huvitav.

Hendrikumõisa asundus rajati endise karjamõisa asemele keset põldu, nõukogude perioodil ehitati sinna tootmishooned. Lõunapoolses osas maaparanduse käigus kraavitud ja ülesharitud niiske rohumaad on hakanud võsastuma.

Intsu küla põllud on hästisäilinud, alles on ka suur osa talukohti.

Loodi mõisa baroksete joontega ühekordset kivist peahoonet renoveeritakse. Alles on ka palju kõrvalhooneid, mis on osalt nõukogude perioodil ümber ehitatud, sh valitsejamaja. Mõisaparki korrastatakse. Tõllamäe laialehine parkmets oja ääres on metsistunud. Püstmäel asuv lehisepuistu külvati 1820. a.

Loodi asunduskülas on säilinud suur osa talukohti ning endine Loodi raudteejaam.

Hinnangud:

KAV (3): võrdlemisi hästi säilinud põldude- ja asustusmuster ning teedevõrk; väärtuslikud elemendid: Paistu kirik kirikuaia ja kalmistuga, vanemad hooned kirikukülas; Loodi mõisakeskus pargiga; Loodi raudteejaamahoone; Intsu külas arheoloogiamälestised: asulakoht, kaks kivilmet ja kalmistu

EV (3): ala on tervikuna ilus; Paistu kirik toimib maamärgina; ilusad vaated: Paistu külast ja Paistu – Loodi teelt Hendrikumõisa põldudele; Nõmme – Loodi teelt Intsu ja Hendrikumõisa põldudele, Viisuküla külavaheteelt Polli mägedele; häirivad Hendrikumõisa tootmishooned, Intsu küla läbiv kõrgepingeliin

LV (3): osa alast jääb Loodi looduspargi piiridesse: Loodi org ja Paistu põrguorg väärtusliku metsa ja liivakivipaljanditega, Polli mäed, Lolu järved, Loodi mõisapark ja lehisepuistu; Tõllamäe tammed

IV (3): väga kõrge väärtus nii kohalikul kui maakondlikul tasandil, maakonna esikuuikus

RTP (3): head võimalused loodus- ja kultuuriturismi arendamiseks: ala on osa Loodi looduspargist mitmete vaatamisväärsustega; ilus maastik ka läbisõiduks

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Rohkem pöörata tähelepanu maantee äärte hooldamisele, praegu on nt Loodi-Paistu mnt servad, samuti kaseallee kohati võsastunud.

Paistu külas peaks hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestama vana külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Loodi looduspargi osa piires hooldada vastavalt kaitsekorralduskavale (2013-22).

21 Holstre - Viisuküla maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 3

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Holstret, Viisuküla, Luiga ja osalt ka Mustapali küla, samuti Holstre mägesid. Maastik on väikesekülmulise reljeefi ja vahelduva maakasutusega. Maaparandust on siin tehtud vähe, kuid osa endisi põlde on metsa kasvanud. Ka praegu on osa põlde söötis ja võsastumas. Asustus on keskmiselt hästi säilinud, taluhooned enamasti moderniseeritud. Teedevõrk on üldiselt hästisäilinud.

Holstre (Laki) mäed on künklik ala, kus kasvavad ilusad kuusikud (kõrgeim mägedest on Tornimägi – 120m). Holstre järved (Kullijärv, Holstre järv, Linajärv, Mustjärv, Nõiajärv) on loodusliku tekkega ja Viljandimaa kõige sügavamad.

Holstre mõis eksisteeris juba keskajal, mil järve ääres asus kivist häärber. Mõisahooned varemetele ehitati 1935. a. koolimaja. Järve ja kooli vahel on kena park, mida on korrastatud. Holstre mõisa hoonetest on säilinud nn kiviköök.

Holstre kindralimägi on Mustjärve ääres asuv kungas, kuhu maeti viimane Holstre mõisnik kindral von Berg. Künkjal kasvavad jändrikud vanad männid.

Holstres leidub ka nõukogudeaegseid tootmishooneid ning tavapärase korruselamute rajoon.

Viisuküla põhjapoolsem osa oli olemas juba enam kui sada aastat tagasi, lõunapoolsem osa on asundus. Luiga külas on hooldatud põllud, kuid vähe säilinud talukohti.

Hinnangud:

KAV (2): keskmiselt säilinud traditsiooniline põldude- ja asustumuster, hästisäilinud teedevõrk; väärtuslikud elemendid: Holstre mõisa ümbrus, koolimaja, Holstre kindralimägi

EV (2): vaheldusrikas väikesemastaabiline maastik, looklevad teed, jätab traditsioonilise maastiku mulje, v a Holstre asula ümbrus oma korruselamute ja tootmishoonetega; osa põlde on kahjuks söötis ja võsastumas.

LV (3): suur osa alast jääb Loodi looduspargi piiridesse: Holstre mäed, järved (va Holstre järv), kindralimäe männid, Nõiajärve talu karjamaa

IV (3): väga kõrge kohalik väärtus, ka maakondlikult hinnatud

RTP (3): head võimalused loodusturismi arendamiseks: ala on osa Loodi looduspargist mitmete vaatamisväärsustega; Polli mägedes korraldatakse suusavõistlusi; ilus maastik ka läbisõiduks; Holstre-Polli tervisekeskus.

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Rohkem pöörata tähelepanu järvede ümbruse ja teeservade võsast puhastamisele.

Loodi looduspargi osa piires hooldada vastavalt kaitsekorralduskavale (2013-22).

22 Nõmme – Pirmastu maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 3

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Pirmastu, Nõmme ja Lolu külasid ning Nõmme liivikut, sh Loodi looduspargi sisse jäävat piirkonda. Tegemist on loodus- ja kultuurmaastiku kompleksiga. Põhja- ja loodeosas domineerivad männimetsad. Piki Verilaske oja orgu asub neli järvesilma (sh Koordi veskijärv, Pirmastu järv), sellega ristub orus veel kaks (sh Valgjärv). Külasid ümbritsevad avarad lainja reljeefiga põllud, mille kontuurid viimase saja aasta jooksul on vähe muutunud, seevastu on oja- ja järvede-äärsed luhad kinni kasvanud. Külad on enamasti koosnenud väiketalunditest, mille arv on tugevasti vähenenud.

Nõmme liivik on kruusliiva lainjas tasandik, millest suurem osa on kaetud männimetsaga. Tasandikku liigendavad orud. Ala annab väärtuslikku informatsiooni mandrijää taandumise kohta. Ala sisse jääv looduskaitseobjekt Tilli kadastik kujutab endast segametsatukka, milles kasvavad üksikud kadakad.

Hinnangud:

KAV (2): üldiselt hästisäilinud põldudemuster ja teedevõrk; asustus halvemini säilinud; Pirmastus kivikalme

EV (2): vaated Valgjärvele Viljandi-Mustla maanteelt, Pirmastu järvele Pirmastu külateelt; häirib Nõmme külas, vahetult ala piiri ääres olev liivakarjäär

LV (3): suurem osa alast jääb Loodi looduspargi piiridesse: Nõmme liivik, järved

IV (2): kõrge kohalik väärtus

RTP (3): head võimalused loodusturismi arendamiseks: ala on osa Loodi looduspargist, siin leidub kämping; juurdepääs järvedele pole eriti lihtne (eravaldused)

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

23 Karula järv ja ümbrus

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Karula järve, Karula ja Aindu endisi mõisasüdameid ja Tallinna maantee äärde jäävaid põlde. Ala sisse jäävad Uue-Võidu maastikukaitseala ning kaitsealune Aindu põlispuude grupp. Karula järv paikneb Auksi-Võistre-Karula ürgorus, järve ümbruses on valitsev lainjas põllustatud moreenmaastik. Järvest põhja pool asub soostunud nõgu, tänaseks võsastunud.

Karula/Uue-Võidu mõisa peahoone on ümber ehitatud ega oma erilist väärtust. Siin on asunud lastekodu. Endine mõisapark on keskmiselt liigirikas ja keskses osas kuigivõrd hooldatud, järveäärne pargiosa on täiesti hävinud. Siinkohal ulatub järve väike rajatud maasäär. Järve idakallas on peaaegu tervikuna varjatud metsaribast. Alleed ääristavad teid Viljandi ja Peetrimõisa suunas.

Järvest lääne pool asus Aindu karjamõis, mis kuulus Pärsti mõisale. Säilinud on puidust peahoone ja sellest järve pool asuv pargipuistu, mis ilmestab lagedaid rohumaid. Siit on leitud muinasasula koht.

Hinnangud:

KAV (2): tegemist on mõisamaastikuga – kaks mõisakeskust ja vähemalt sajandivanune põldudemuster järve ümbruses. Väärtuslikud elemendid: mõisate pargid/põlispuud ja puiesteed, Aindu muinasasula

EV (3): Tallinna maanteelt avaneb Karula järvele ilus vaade; mõisakeskused korrastatud, alleed hooldatud

LV (3): Uue-Võidu MKA, Aindu põlispuud; järv ja põhja pool asuv soine nõgu on väärtuslikud maastikulise mitmekesisuse aspektist

IV (3): kõrge kohalik ja ka maakondlik väärtus

RTP (2): Viljandi Peetrimõisa linnaosa ja suvilakooperatiivide elanikud kasutavad ujumiskohta järve lõunaosas, mujalt on järvele raske ligi pääseda

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Tuleks säilitada vaateid järvele Tallinna maanteelt ja avada rohkem vaateid järve idakaldalt.

24 Tánassilma org Viljandi ja Varese mägede vahel

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Tánassilma jõe orgu Viljandi ja Vana-Võidu vahel, sh ka Varese mägesid. Vaheldusrikas, lainjat ja avarat põllumajandusmaastikku lõikab sügav ja järsuveeruline ürgorg – maakonnale tüüpiline maastik. Piki jõeorgu asetsevad kolm mõisat – Vana-Võidu, Peetrimõisa ja Väikemõisa. Kunagistel mõisapõldudel asetsevad hajakülad koosnevad asundustaludest. Põldudemuster meenutab sajanditagust, ainult Vana-Võidust edelas on nõukogude perioodil laiendatud põldu metsa arvel. Orus asunud laialdased jõeluhad on suuremalt jaolt võsastunud või metsa kasvanud. Ala läbivad Viljandi-Tartu maantee ja Viljandi – Saarepeedi tee, millelt avanevad vaated jõeorule, ümbritsevatele põldudele ja küladele.

Vana-Võidu mõisakeskus asub oru kaguserval, selle vahetusse lähedusse on nõukogude perioodil kerkinud korruselamuid ja eramuid. Mõisa klassitsistlik peahoone on korduvalt ümber ehitatud. 1921. aastast asub siin põllumajanduskool. Ka säilinud maakivist ja tellistest kõrvalhooneid on ümberehitustega rikutud. Alles on puuviljaaeda piiranud tellismüür. Mõisapark on algselt rajatud inglise maastikupargi stiilis, hiljem kohandatud kooli vajadustele. Park on keskmiselt liigirikas ja hooldatud, kohati risustunud karuputkega. Tammedega ääristatud jalgrada viib mõisapargist Kivistiku metsa.

Väikemõisa on Heimat-stiilis ehitatud häärber koos abihoonega Tánassilma oru loodeveerul.

Peetrimõisa (kuulus Karula mõisale), asub Viljandi linna kirdeservas, säilinud kaks lauta ja valitsejamaja. Üks lautadest on kasutusel kõrtsina.

Viljandi – Tartu maantee 3. kilomeetril teest vasakule jääb põline Tamme-Koori tamm, ehk nn Viiralti tamm, mida sageli kasutatakse Viljandimaa visuaalse sümbolina. Tamme ümbritseb hooldatud kultuurrohumaa.

Varesemägedeks kutsutakse kagupoolseimat lavajat oosi Tamme – Valgita – Saarepeedi oosiahelast. Tegemist on salu-segametsaga kaetud huvitava reljeefiga väikese alaga, mida ilmestavad suuremad ja väiksemad legendikud. Lõunapoolselt nõlvalt avaneb kaunis vaade Tänassilma ürgorule. Siin asuvad peo- ja laagrikoht, tähistatud suusarajad, looduse õpperada ja siit algab Varesemägede – Saarepeedi matkarada. Varesemägede vahetus läheduses on väike paisjärv. Põhjapoolne osa oosist on muudetud kruusakarjääriks, seda läbib uus maantee.

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud põldudemuster ja teedevõrk (kunagine mõisamaastik), palju säilinud talukohti, kolm mõisakeskust.

EV (1): ala väärtus kahanenud võrreldes 2001. a. Kuigi põllud on valdavalt kasutuses, on orunõlvad ja luhaniidud jätkuvalt võsastumas/metsastumas, mistõttu nii loode kui kagu poolt orule vaateid peaaegu ei ole. Ka nn Viiralti tamme vaade on ka kadumas. Häirivad suured tootmishooned keset Vana-Võidu põlde, Viljandi – Saarepeedi maantee uus lõik, mis on halvasti maastikku sobitatud ning uus elektriliin oru loodenõlval.

LV (2): Vana-Võidu luht; väärtust omavad veel kõik põlde liigendavad metsatukad, sh mõisapark ja Kivistiku mets

IV (3): väga kõrge kohaliku väärtusega, hinnatud ka maakonnas

RTP (2): Varesemäed on populaarne rekreatsiooniala, kuid hooldamata; Vana-Võidu mõisapark ja Kivistiku mets on olulised sealse asula elanikele; ala tervikuna peaks olema ilus läbisõidumaastik, toimib ka Viljandi väravana!

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Säilitada maastiku avatust ja võimalusel avada vaateid orule.

Vana-Võidu põldudel asuvad tööstushooned tuleks ümbritseda kõrghaljastusega.

Puhkeala Varesemägedel tuleks hooldada (niitmine, kujundusraied).

25 Tänassilma org Kuudeküla ja Tänassilma küla vahel

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Tánassilma jõe orgu ning seda ääristavaid külasid – Kuudeküla, Tusti, Surva, Tánassilma, Vanavälja ja Kiviküla, mis asuvad Sakala kõrgustiku idaserval. Kahel pool orgu domineerib lainjas põllumajandusmaastik metsatukkadega ning küllalt tihedalt asetunud talukohtadega. Kuudeküla – Tusti vahel on jõeluhad osalt avatud, osalt võsastunud, Tusti sillast idas on hooldatud jõeluha tükke. Tusti ja Surva vahel on luht kitsas ja võsastunud, va üks lõik Kalmetu sillast läänes (Surva külas). Maantee ääres, Tánassilmas on vaade jõekäärule avatud, kuna jõe äärsed põllud on kasutuses.

Piki Tánassilma jõe lõunakallast kulgeb Tartu – Viljandi maantee, millelt avanevad vaated jõeorule, ümbritsevatele põldudele ja küladele. Ka põhjakaldal kulgevast küladevaheliselt kruusateelt avaneb kohati ilusaid vaateid. Maantee ja külade läheduses on põldudemuster võrdlemisi hästi säilinud ning maad kasutuses.

Alal on asunud kolm mõisa - Vana-Tánassilma kroonumõis, Uusna (Uus-Tánassilma) mõis ja Tusti karjamõis. Tusti mõisa peahoone on tagasihoidlik puidust hoone, kuid seda uhkemad on olnud kivist kõrvalhooned – karjakastell jt ehitised. Mõisapark on keskmiselt liigirikas puistu, mida ilmestavad paisjärv ja oja sügavas orus. Oja ääres on vesiveski varemed.

Uusna mõisas on säilinud puust häärber ja kivist kõrvalhooneid ning pargipuistu. Vana-Tánassilma mõisast pole säilinud arhitektuuriliselt väärtuslikke hooneid. Tee ääres asub õigeusu kirik, veidi kaugemal kool ja surnuaed. Siit on leitud vana asulakoht.

Oru põhjaserval asuvast Kuudekülast on leitud kaks muistset asulakohta, kaks kivikalmet ja kalmistu.

Surva küla on Viljandimaal üsna harva esinev sumbküla. Vanavälja (vana nimega Soldatiküla) ja Kiviküla olid suured tihedalt asustatud popsikülad, ilmselt mõisamoonakate jaoks rajatud. Sealsetest talukohtadest on enamuses alles.

Hinnangud:

KAV (2): küllalt hästi säilinud põldude ja asustumuster, Tusti mõisakeskus, muinasmälestised

EV (2): kohati ilusad vaated mõlemalt poolt orgu kulgevatelt teedelt, mida mets ja võsa järjest rohkem varjab, jõge ennast näeb vaid sillakohtades; kohati on laialt levinud sosnovski karuputk.

LV (2): Tánassilma jõgi on siin suures osas õgvendamata; väärtuslikud on hooldatud jõeluha lõigud Tustis ja Surva külas, avatud Kuudeküla luht; Tusti park ojaoruga

IV (2): kogu piirkond on kõrge kohaliku väärtusega

RTP (2): ala tervikuna (hooldatuna) on ilus läbisõidumaastik, toimib ka Viljandi väravana; orust põhja poole jäävates küldes leidub mitu turismitalu

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Säilitada vaateid orule.

Alale koostati maastikuhoolduskava 2001. a.

26 Viljandi linn, järv ja lähem ümbrus

Ala klass: I, võimalik riikliku tähtsusega maastik

Ala tüüp: 1 5 6 7 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Viljandi linn, Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik/ riiklik

Ala kirjeldus:

Kokkuvõte

Viljandi on maakonna põline keskus ja üks ilusamaid eesti linnu nii oma asukohalt kui hoonestuselt. Viljandi on ainulaadne Eestis oma ürgorgudest piiratud alal paiknemise tõttu. Linna jaotavad kolmeks osaks põhja-lõuna suunaline Valuoja org ning põhja-kagu suunaline Uueveski – Kõsti org. Lõuna poolt piirab linna kirde-edela suunaline Viljandi järve ürgorg. Kõrgel nõlval järve kohal, nn Lossimägedes, asuvad 13. sajandil rajatud ordulinnuse varemed. Linna väärtuslikumad osad on Lossimäed, vanalinn, aedlinnaosa, Valuoja org ja Paala paisjärv, Uueveski ja Kõsti org.

Hinnangud:

KAV (3): maakonna põline keskus; ajaloo kontsentraat paljude väärtuslike ehitiste ja rajatistega

EV (3): üks ilusamaid eesti linnu nii oma asukohalt kui hoonestuselt

LV (2): Viljandi järve lamminiidud, laialehine mets ja niidud Lossimägedes; Valuoja org, Paala paisjärv, Uueveski ja Kõsti org; pargid, alleed

IV (3): väga kõrge kogu maakonnas (2. koht maakonna esikuuikus)

RTP (3): Viljandi linn ja järv on maakonna tuntuimaid turismiobjekte

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Järve lammi oleks vajalik niita, mitte ainult võsast puhastada.

Vältida uusehitisi järve lammialal.

Viljandi järv, maastikukaitseala ja Lossimäed

Linn on teadliku ehituspoliitika ning ehitusgeoloogia tõttu püsinud järve loodepoolisel kaldal. Orika sillalt, Mustla mnt. sissesõidult ja Tartu mnt. sissesõidult avanevad maalilised vaated linnale ja järvele. Viljandi järv koos lähiümbrusega jääb Viljandi maastikukaitseala piiridesse. Järve ümbritseb lamm, mida praegu aeg-ajalt puhastatakse võsast, kuid ei niideta juba ammu.

Linna vastas mäenõlval, järve idapoolse otsa kohal, asub endine Viiratsi mõisasüda pargiga, kust samuti avaneb suurepärase vaade Viljandi linnale ja järvele.

Lossimäed on dramaatilise reljeefiga koht linna südames, kus paiknevad ordulinnuse varemed, vallikraavid, ripsild ja maastikupark. Lossimägede edelaosas asub liivakivi paljand. Väärtuslikud on ka niidud lossimägede nõlvadel ning laialehine mets Männimäe poolisel nõlval. Seal on ka üksikuid allikaid väikesepinnaliste allikasoodega.

KAV (3): alal asuvad Viljandi linna sümbolid – Lossimäed ja järv; Lossimäed on ajaloo kontsentraat

EV (3): üsna ühtlane kõrge esteetilisus

LV (3): ala on mitmekesise floora ja faunaga, seda ka linnas

IV (3): kõrge maakondlik väärtus

RTP (3): väga suur tähtsus turismi-, puhkuse- ja spordiobjektina

Vanalinn

Viljandi vanalinn koosneb põhiliselt puitmajadest. Eriti kena on Lossi, Tartu, Väike-Turu, Kauba, Oru, Supeluse, Trepimäe, Pika ja Lutsu tänavaid hõlmav piirkond. Kohati on ka säilinud munakivisillutised ja graniitplaatidest kõnniteed. Väga kaunid on Trepimäe, Pika ja Oru tänavas asuvad sajandialgusest pärit villad. Lossimägede vahetus läheduses asub Jaani kirik. Vanalinnas on mitu maamärki – vana tuletõrjetorn, raekoja torn, vana veetorn. Kõik tornid on valgustatud ning Viljandi linna silueti lahutamatud koostisosad.

KAV (3): linna ajalooline süda, ajaloo kontsentraat; säilinud tänavatevõrk; rohkesti väärtuslikke hooneid

EV (3): järjest paranev hoonete üldilme

LV (1): vanalinna loodusliku kooslust mitmekesistavad eraaiad, pargialad on suhteliselt väikese loodusliku mitmekesisusega

RTP (2): turismiobjekt ning vaba aja veetmise koht

Aedlinnaosa

Viljandi linna kujundati aedlinnaks 1920-30-ndatel aastatel. Uue, Tallinna tänava ja Uueveski oru vahele jääb kaunite eramajadega, sirgete ning kaarjate tänavatega linnaosa. A. Maramaa puisteed, Lembitu puisteed ja Uut tänavat ääristavad ca 80 aastaste tammede, pärnade ja ebatsuugade read.

KAV (2): 1920-1930. aastate arhitektuuri ja linnaplaneerimise hea näide

EV (2): ebahühtlane, sõltuvalt hoonete seisukorrast

LV (2): linna alleerikkaim piirkond

RTP (1): elurajoon

Valuoja org ja Paala paisjärv

Valuoja org on ajaloolise tähtsusega koht. Valuoja nimi pärineb rootsi ajast, millal oru kaldal toimusid hukkamised. Oru lõunapoolses osas on kaevatud tiigid, Luigetiigi kaldal seisab Ugala teatrihoone. 20. sajandi alguses rajati oru keskosasse linna puukool ning hiljem kujundati ala ümber pargiks. Oru põhjapoolses osas on tehispaisjärv, milles peegeldub Paalalinna siluett.

KAV (2): väärtus väiksem kui vanalinnal ja Lossimägedel

EV (3): ilus üleminek elurajooni ja linnasüdame vahel

LV (3): mitmekesised taimekooslused

RTP (3): spordi-, mängu- ja supluskoht

Uueveski ja Kösti org

Uueveski org on mitmekesise kooslusega metsapark. 1930. aastatel rajatud basseinid on siiani kasutusel. Orgu läbiv oja on paisutatud järveks Uueveski vesiveski juures.

Kösti org algab Uueveski ja Peetrimõisa ühendava teetammi tagant. Oja tee silla juures asub veel üks paisjärv Kösti vesiveskiga.

KAV (3): vesiveskid; 1930. aastate maastikukujunduse näidis

EV (2): ebaühtlane, kohati on vaated suletud

LV (3): looduslikult mitmekesine ala

RTP (3): spordi- ja supluskoht

27 Oiu küla ja Tänassilma jõe suue

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kolga-Jaani ja Viljandi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Oiu küla ümbrust, paadisadamat, ja Tänassilma jõe suuet ning veel avatud jõe ja Adula oja äärseid luhtasid. Maastiku sisse jääb osa Võrtsjärve hoiualast. Tegemist on tasase ja madala alaga Võrtsjärve kaldal, mida läbib Tartu – Viljandi maantee. Oiu oli kunagi väike kaluriküla. Tänassilma jõe suue on ajalooliselt olnud oluline sadamakoht ja tähtis liiklussõlm (laevauhendus Tartuga). Silla ümbruses asuvad mõned talud ning vanem hoonestus 20. sajandi algusest, sh kunagine kõrts ja meierei, ning paadisadam kanaliga.

Ala põhiline väärtus seisneb selle läheduses Võrtsjärvele. Kahjuks varjavad rannaäärne võsa ja roostikud vaadet ja takistavad ligipääsu järvele. Ainult sillalt näeb jõe suuet ning aimamisi ka Võrtsjärve.

Hinnangud:

KAV (2): vana tee, sadama- ja ülekäigukoht Tänassilma jõest; väärtuslik hoonestus (kõrts, meierei)

EV (2): sillalt avaneb päris kena vaade nii järvele kui ida pool asuvatele jõeluhtadele

LV (3): Võrtsjärve hoiuala; Tänassilma jõe alamjooks kuni sillani on õgvendamata; Oiu paremkalda luhaniit säilitamist ja taastamist vääriv

IV (2): keskmise kohaliku väärtusega (2), hinnatud ka maakonnas

RTP (2): põhiline potentsiaal seisneb Võrtsjärve läheduses ja sadamaga seotud tegevuste arendamises

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Võimalusel tuleks taastada vaated Võrtsjärvele. Säilitada vaateid Tänassilma jõele. Veel võsastumata luhta on soovitatav hooldada.

28 Kolga-Jaani alevik

Ala klass: II

Ala tüüp: 1

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kolga-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Kolga-Jaani on kirikuküla, mille keskmes asub Kolga-Jaani Johannese kirik. Siinne tuntud pastor oli eesti rahvusliku liikumise tegelane Villem Reiman.

Kolga-Jaani kirikukihelkond sai alguse 17. sajandil. 19.-20. sajandi vahetusel asus Viljandi – Põltsamaa maantee ääres, kiriku ja pastoraadi ümber väike küla. Küla paiknes metsadest ja soodest ümbritsetud piklikul voorel nagu muugi selle kandi asustus. Asula hakkas kasvama peale sõda ning nõukogude perioodi meenutab siin nii väike kortermajade kobar, eramud ning kaseallee Viljandi mnt ääres. Aleviku väärtus seisnebki selles, et seal on kõrvuti erinevad ajastud, n õ ajaloo kontsentraadina. Kiriku ümbrus ja vanem peatee äärne hoonestus, sh 1902. a ehitatud kultuurimaja, on korrastatud. Kiriku juures on 1988. aastal püstitatud Reimani mälestussammas ja Vabadussõja mälestusmärk.

Hinnangud:

KAV (2): ajaloo kontsentraat; kirik, säilinud peatänava äärne hoonestus

EV (2): heakorrastatud alevik, vooremaastik

LV (1): looduslik väärtus madal

IV (?): pole määratud

RTP (1): naabruses asub Alam-Pedja LKA ja Lätkalu – Lalsi – Meleski väärtuslik maastik

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peatänava ääres peaks arvestama küla ehitustraditsioonidega.

Üldplaneeringus on peatänava äärne hoonestus soovitav määrata miljööväärtuslikuks alaks.

29 Lätkalu – Lalsi – Meleski maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kolga-Jaani vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Lätkalu ja Lalsi külasid, Meleski klaasivabriku endist töölisasulat ning üksiktalusid Meleski – Rõika ja Leie – Odiste teede ääres. Tegemist on alaga, kus vooremaastiku vöödilise struktuur on suhteliselt hästi säilinud. Põldudemustrit on maaparandusega oluliselt muudetud. Endiste voortevaheliste soostunud niitude asemel on kas põllud või mets. Osaliselt alles on sajandivanune magistraalkraav, mille ääres tiheda kraavitusega heinamaasiilud (Lätkalu). Alal leidub üsna palju traditsioonilise ilmega taluhooneid. Põllud on üldiselt kasutuses.

Ala sisse jäävad Meleski ja Rõika on 18.-19. sajandi tööstusasulad. Meleskile rajati 18. sajandi lõpul klaasivabrik, kus toodeti peegelklaasi ja pudeleid. Samaaegselt ehitati Põltsamaa jõe äärde, Rõika vesiveski kohale manufaktuur peeglite lihvimiseks. Rõikal asus ka häärber (pargiga), kus elasid ettevõtte omanikud. 19. sajandil oli Meleski-Rõika oma 500 töölisega üks suurimaid tööstusi Eesti alal, toodangut turustati Baltikumis, Venemaal ja isegi Ameerikas. Pudelite tootmine Meleskil jätkus ka iseseisvus- ja nõukogude perioodil. Rõika veskile asutati iseseisvusajal jahu- ja saeveski.

Meleski klaasivabriku kivihoonet (klaasijäätmetega “kirjatud” krohviga) on nõukogude perioodil ümber ehitatud, praeguseks on mahajäetud ja lagunemas. Endine töölisasula moodustab teeäärse kahepoolse ridaküla, mis koosneb küllalt hästi säilinud, kuid kohati räämas palkmajadest.

Rõika veski endised tööstus- ja mõisahooned on varemetes, võsas ja karuputkedes; töölisasula hävinud, paisjärv soostunud, vesiveski ei tööta. Veskist allavoolu asuvad kergelt kuivendatud ja osaliselt veel avatud lamminiidud.

Hinnangud:

KAV (3): vana klaasitööstuse piirkond; vooremaastiku põllu- ja asustumuster; vanad teed, mis kulgevad piki voori; väärtuslikud elemendid: Rõika peeglivabriku veski ja ait, Meleski klaasivabriku hoone, Lalsi õigeusu kirik, vana koolimaja, Lalsi surnuaed, Siimussaare kiviaegne asulakoht Meleskist põhja pool, Moksi kiviaegne asulakoht Lätkalus, kivilalme Meleski külas

EV (2): Meleski – Rõika vahel palju traditsioonilise ilmega hooldatud põlistalusid; ilusad vaated ümbrusele avanevad voorte harjadelt nii Lätkalus kui Lalsis, häirivad nõukogude perioodil ehitatud tootmishooned; nii Meleski vabriku kui Rõika veski hooned ja ümbrus on halvas seisus

LV (1): (võsastuvad) lamminiidud Rõika veskist kagus ja Põltsamaa jõgi

IV (1): Lätkalu – Lalsi väärtus on suhteliselt madal (1); Rõika veskil – keskmine kohalik väärtus (2); Meleski külal pigem negatiivne kui positiivne väärtus (1)

RTP (2): ala tõmbenumbriteks võiksid olla endise klaasitööstusega seotud kohad, mis kahjuks on jätkuvalt väga räämas. Väärtuslik on Alam-Pedja looduskaitseala lähedus

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa (eriti voortel) peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

30 Võrtsjärve põhjakallas

Ala klass: II

Ala tüüp: 4 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Kolga-Jaani vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Võrtsjärve põhjakallast Jõesuust Ulgeni. Maastiku sisse jääb osa Võrtsjärve hoiualast. Tegemist on põhiliselt loodusmaastikuga, siin leidub nii vanemaid okasmetsa-alasid (Vaibla ümbruses), kui nooremaid soiseid võsametsi ja põõsastikke (hall lepp, pajud), mis on tekkinud endiste üleujutatavate luhaniitude asemele. Võrtsjärve põhjakallas on lauge ja liivane, kohati kivine. Varem oli põhjakallas üsna taimestikuvaene, nüüd levivad üha laialdasemalt roostikud.

Jõesuus, Suur-Emajõe lähel on olnud sild juba ligi 100 aastat. 2009. aastast on seal koguni kaks silda kõrvuti. Võrtsjärve äärde on aastatel 2008-2009 rajatud puhkeala külastuskeskuse, vaatetorni, muuli ja paadisillaga.

Vaibla ja Ulge liivaseid randu eraldab maanteest tihe metsariba, mõlemad on võrdlemisi hiljuti heakorrastatud.

Hinnangud:

KAV (1): vana tee ja ülekäigukoht Emajõest

EV (2): sildadelt avaneb vaade Võrtsjärvele ja sealsele puhkealale ning Emajõe

LV (3): Võrtsjärve hoiuala, Emajõgi ja selle luhad, vanemad metsaalad

IV (2): Jõesuu keskmise kohaliku väärtusega (2), hinnatud ka maakonnas (võib arvata, et aastal 2015 oleks Jõesuud tunduvalt kõrgemalt hinnatud); Vaibla väga kõrge kohalikul tasandil (3), hinnatud ka maakonnas

RTP (3): nii Jõesuu, Vaibla kui Ulge puhkealad on atraktiivsed, uus Rannu-Jõesuu sild on omaette vaatamisväärsus

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Veel võsastumata Emajõe luhta on soovitatav hooldada.

31 Tarvastu – Jakobimõisa maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 5 7 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Tarvastu vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala asub Võrtsjärve läheduses, Mustla linnast kagus ja hõlmab Tarvastu jõe orgu, Jakobimõisa, Tarvastu ja Sooviku külasid. Tegemist on Sakala kõrgustiku madalama servaalaga, kus esinevad põhja-lõunasuunalised väikevoored. Alal domineerib avatud põllumajandusmaastik, mille ainsaks looduslikuks elemendiks on valdavalt metsa kasvanud jõeorg. Vanemad põllud asuvad voortel, maaparanduse käigus on üles haritud endised madalamad soised niidud.

Asustus koosneb üksiktaludest (asundustalud). Suures osas jäävad ala sisse endise Tarvastu mõisa ja kirikumõisa maad, sh ka kirik pastoraadiga, ordulinnuse varemed ja looduskaitsealune Tarvastu metsapark, mis hõlmab endist mõisaparki, kabeliparki ja linnusemäge.

Ordulinnus oli algselt ümbritsetud veest – jõest ja vallikraavidest. Varem oli samas kohas tõenäoliselt eestlaste maalinn. Linnuse põhjaküljel on vesiveski varemed.

Tarvastu Peetri kirik pärineb 14. sajandist, viimati rekonstrueeritud 19. sajandi lõpul neogooti stiilis. Pastoraadihoone kiriku vastas on puust, hiljuti korda tehtud.

Tarvastu mõisast on osaliselt säilinud maakivist suured kõrvalhooned ja vabakujuline park, allee, samuti von Mensenkampffide matusepaik kabeli ja pargiga linnusemäel (korrastatud). Mõisa- ja kabeliparki ühendas rippisild, mis 1930-ndatel viidi Viljandi lossimägedesse. Sild on plaanis taastada.

2015. a lisatud Soe küla on tüüpilise endise kolhoosiasulana jätkuvalt heas korras.

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud põldude- ja asustuspõlv ja teedevõrk; kultuurimälestised: Tarvastu kirik kalmistu ja pastoraadiga, ordulinnuse varemed, säilinud Tarvastu mõisa hooned; muinasasula

EV (3): hooldatud avar põllumajandusmaastik, kaugvaated ümbrusele, kaunis Tarvastu metsapark

LV (2): looklev ja suhteliselt looduslikus seisus jõesäng, paisjärved, Tarvastu metsapark, Kullamäe paljand Tarvastu jõe käärus

IV (2): Tarvastu linnusemägi ja selle ümbrus on kõrge kohaliku väärtusega, kuid maakonnatasandil pigem tagaplaanil; Jakobimõisa identiteediväärtus pole selgunud

RTP (3): ala tõmbekeskus on Tarvastu metsapark ordulinnusega, ühtlasi ka ainus suurem rekreatsiooniala Mustla linna vahetus läheduses; ala läbib Viljandi- Pikasilla maantee, kust avanevad ilusad vaated ümbrusele; suhteliselt ligidal on Kivilõppe ujumiskoht Võrtsjärve ääres

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaat peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Võimalusel avada rohkem vaateid Tarvastu jõele.

32 Mustla linn

Ala klass: I

Ala tüüp: 1

Ala asukoht: Viljandi maakond, Tarvastu vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Mustla asub Võrtsjärve läheduses, Sakala kõrgustiku madalama servaalal, keset avatud põllumajandusmaastikku Tarvastu jõe ääres. Väike, peamiselt puithoonestusega linn tekkis teede ristumiskohta 19. sajandi lõpus, mil mõis ja kirikumõis hakkasid kõrtsi ümbrusesse krunte müüma. Linnaks nimetati 1938. a. ja on siiani üks Eesti väiksemaid linnu.

Hinnangud:

KAV (3): väga hästi säilinud tänavatevõrk, kvartalijaotus ja suhteliselt hästisäilinud peatänavate äärne hoonestus; huvitavamad hooned: koolimaja, raamatukogu, tornimaja;

EV (3): kena näide traditsioonilisest, heakorrastatud, ühtlase puithoonestusega väikelinnast

LV (1): looduslik väärtus madal

IV (1): madal kohalik väärtus

RTP (2): linna läbib Viljandi – Pikasilla maantee; Võrtsjärv on lähedal

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Üldplaneeringus on hoonestatud ala soovitatav määrata miljööväärtuslikuks alaks.

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama linnastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

33 Põrga – Kärstna maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Tarvastu vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Põrga küla ja Kannuküla ning Kärstna asulat koos endise mõisakeskusega. Tegemist on lainja reljeefiga avara põllumajandusmaastikuga. Maaparanduse mõju on olnud tugev ala läänepoolses osas, ida pool ja Kärstna mõisa ümbruses on põldudemuster paremini säilinud. Asustus koosneb keset põlde asetsevatest üksiktaludest, mis oma põlispuude ja aedadega ilmestavad muidu ühetaolist maastikku. Teed kulgevad piki kõrgemaid seljandikke ning võimaldavad kaugvaateid. Riidaja teel vahetult Valga ja Viljandi maakonna piiril asub Riidaja oja org.

Kärstna asula on päritolult kolhoosikeskus, mis tekkis endise Kärstna mõisasüdame ümber. Hoonestus on oma ajale tüüpiline, tootmishooned on osalt kasutuses.

Kärstna mõisa peahoone on historitsistlikus stiilis, heas korras, kasutusel koolina. Mõisapark on liigirikas ja heas korras kooli vahetus läheduses, kaugemal metsistunud. Puiesteed viivad Viljandi ja Tõrva suunas. Mõisast ida pool asub Kabelimägi von Anrepite matusepaigaga (kabelivaremed ja lõvikuju). Kabelimägi on kõrguselt Sakala teine mägi (136 m), siit avaneb suurepärase vaade ümbrusele, isegi Võrtsjärv on näha. Kabelimägi on metsa kasvanud ja hooldamata.

Hinnangud:

KAV (2): põhiliseks väärtuseks on suhteliselt heas korras mõisasüda ja kabelimägi; väga hästi säilinud teedevõrk; ala põhjapoolses osas üsna hästi säilinud talukohad; kultuurimälestised: Põrga külas muinaskalmistu; Kärstna külas kivikalme nn Rilli kivistik on üks suuremaid Eestis; Kannukülas kivikalme.

EV (3): Kärstna mõis ja park on suhteliselt heas korras ja kenad; ala reljeef võimaldab suurepäraseid kaugvaateid; ala väärtust vähendavad võsastuvad põllud Kabelimäe ümbruses, kaugvaate ees (mobiilimasti juures).

LV (1): mõisapark, puiesteed

IV (3): kõrge kohaliku ja maakondliku väärtusega

RTP (2): põhiliseks tõmbekeskuseks võiks olla Kärstna mõis, ilmselt ka naabruses asuv Veisjärv, Valgamaal asuvad Riidaja mõis ja Helme piirkond

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Korrastada kabelimägi ja hoida avatuna sealne vaade.

34 Tuhalaane – Suuga – Muri maastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 3

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Tuhalaane asulat, Suuga ja Muri külasid. Tegemist on mitmekesise reljeefi ja maakasutusega alaga, kus põllumajandusmaastik vaheldub metsamaastikuga. Vidva/Tuhalaane oja on paisutatud hulk väikesi järvi.

Tuhalaane, üsna tiheda asustusega sumbjas küla, asub looduslikult kaunis kohas paisjärvede ümber. Põllud asuvad kõrgendikel, põhja pool kasutuses, lõuna pool võsastunud. Küla ümber on veel äratuntavad endised karjatatavad metsaservad-puisniidud. Tuhalaanes oli kunagi kroonumõis. Praegu asuvad siin õigeusu kiriku varemed, surnuaed ja endine koolimaja.

Suuga külatee lookleb künklike põldude vahel, metsaservades on sageli kitsa ribana paluniite. Põllud on kohati võsastunud. Nuutsaku järv teele ei paista. Muri külas asub muistne asulakoht ja kultusekivi.

Hinnangud:

KAV (3): kogu alal on võrdlemisi hästisäilinud põldudemuster ja asustus, samuti teed; väärtuslikud elemendid: Tuhalaane asulas õigeusu kirik, surnuaed ja endine koolimaja, traditsioonilised taluhooned

EV (2): Tuhalaane on kaunis ja omapärane paik, head muljet vähendavad majavaremed ja võsa küla lääneosas; Tuhalaane kooli- ja kirikupark on heas korras, järve äärde rajatud puhkekoht; Suuga küla järvega on jätab traditsioonilise väikeküla mulje, kuid nii Suugal kui Muril leidub võsastunud põlde

LV (2): alal leidub looduslikke niite; väärtuslikud on õgvendamata Vidva oja ja Nuutsaku järv Suugal; Tuhalaane pargi põlispuud ja rändrahn

IV (2): vallas keskmise kohaliku tähtsusega, kuid leiab mitmel korral nimetamist ka mujal, seega omab ka maakondlikku väärtust

RTP (2): mitmekesine maastik, oja ja järved pakuvad võimalusi matkajale; Tuhalaanest Vidva oja mööda allavoolu paikneb paisjärv, mille ääres paikneb loodusturismile orienteerunud turismitalu

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Paisjärvede äärseid rohumaid tuleks hoida niidetuna. Talude renoveerimisel võiks arvestada kohalike ehitustraditsioonidega.

35 Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 6 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Halliste ja Karksi vallad

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Tegemist on loodus- ja kultuurmaastikukompleksiga, mis hõlmab Õisu järve ja mõisakeskust, Kaarli ja Ülemõisa külasid. Mõisakeskus ja külad koos põldudega asuvad kõrgendikel, mida lõikavad lai Saviaru jõe org ning kitsas järsuveeruline Vidva oja org. Õisu järve kaldad on madalad ja soised.

Ala on tõeline ajaloo kontsentraat kolmest ajastust pärit iseloomulike elementide ja struktuuridega. Õisu mõisa peahoone on heas korras klassitsitlik ehtis, säilinud on suurel arvul kõrvalhooneid, mis on suhteliselt heas korras, samuti park alleedega. Algsest barokkpargi kujundusest on säilinud terrassid, ülejäänud ala on olnud maastikupark, mille keskseid osi on hooldatud. Liigirikas pargis on kolm tiiki. Mõisasüda on eraomanduses (erinevad omanikud). Parki on rekonstrueeritud 2011-13. Iseseisvusaeg on esindatud asunduskülade ja -taludega (Ülemõisa, Kaarli) ja teedega, kohati on säilinud ka tolaaegne põldudemuster. Õisu järve luhad on aga kõik võsastunud/metsa kasvanud, v a kultuurrohumaa Kaarli külast kirdes. Kaarli küla on omapärase tiheda hoonestusega tänavküla, suhteliselt heas korras. Ala läbis kuni 1970. aastateni kitsarööpmeline raudtee jaamaga Kaarli külas (jaamahoone säilinud). Raudteetamm on osalt säilinud.

Nõukogude perioodi esindavad tüüpilised tootmishooned, korruselamute blokk ja potipõllud, ka kaseallee vana Viljandi-Õisu maantee ääres ning maantee ümbersõit Õisu mõisakeskusest. Maaparandust on tehtud nii Ülemõisas kui Saviaru jõe orus. Ülemõisa endistel külapõldudel on laialdased viljapuuistandused kaitsehekkide vahel, mis on kahjuks hooldamata.

Hinnangud:

KAV (3): ajaloo kontsentraat, ala sisse jääb nii mõisa-, talu- kui kolhoosimaastikku; Õisu on tähelepanuväärsemaid mõisaansambleid lõuna-Eestis; Kaarli on hästisäilinud tüüpiline asundusküla; ajalugu meenutab raudteetamm jaamahoonega

EV (2): ala esteetiline väärtus varieerub; mõisasüda on kohati väga korras, vesiveski taastatud, osa krunte on aga varemetes ja võsas; ilusad vaated: vana Õisu tee äärest järvele; korruselamute juurest mõisale ning Kõpu jõe orule (orus asuvate uudismaade avatus on olulise esteetilise väärtusega); häirivad lagunevad ja varemetes tootmishooned, samuti hooldamata ja võsastuvad istandused Ülemõisas

LV (3): Õisu järv (maastikukaitseala); Õisu Põrguorg liivakivipaljanditega Vidva ojal; Õisu rahnud ja kiviülv; mõisapark puisteede ja tiikidega; metsaalad mõisast kagus

IV (2): Õisu ümbrust hinnatakse kogu maakonnas väga kõrgelt (3), samas kui Kaarli – Ülemõisa on madala kohaliku väärtusega (1), nimetatakse ka mittemeeldivana

RTP (3): Õisu mõis omab suurt tähtsust turismiobjektina

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Järveäärseid rohumaid tuleks hoida niidetuna.

Alale koostati maastikuhoolduskava 2001. a. Mõisapargi heakorrastusprojekt on koostatud 2009. a.

36 Halliste org Saapakülast Kariste järveni

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Halliste ja Abja vallad

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Halliste jõe orgu ning sellest põhja poole jäävaid põllualasid ja üksiktalusid (kasutusel ka külanimed – Päigiste küla, Saapaküla, Vana-Kariste asula). Ala sisse jäävad ka Vana-Kariste mõisa asukoht ja Kariste paisjärved. Põhja pool on lainja reljeefiga avara põllumajandusmaastik, lõunas Halliste jõe org, mille luhad on siinkandis täielikult metsa kasvanud. Kariste järved on samuti enamasti ümbritsetud metsaga.

Vana-Kariste oli kroonumõis ja sellest lähtuvalt tagasihoidliku hoonestusega, millest tänaseks on säilinud vaid üks kõrvalhoone. Mõisa juurest avaneb vaade (üks väheseid) Vana-Kariste järvele. Vaadet rikub nõukogude ajal rajatud kolhoosilaut Vana-Kariste nõlval, mõisa kõrval.

Uue-Kariste tee äärde jääb kunagise Liplapi kodumajanduskooli (1910-27) asukoht, mille läheduses on säilinud pargilaadsed lehtmetsatukad.

1930. aastatel on siinseid maastikke kirjeldatud nii: *“Maastikuliselt tähelepanev on kihelkonna Halliste ürgoru ümbrus, mille tüübilisem osa Abja ja Vana-Kariste mõisa kohal. Kahel pool, põhjas ja lõunas, tasased rohelised põllud, läbistatud kahvatu-kollastest teedest, tasandikult kerkinud tumerohelised puudesalgad, millesse upuvad hallikatuselised taluhooned. Oruveerud mitmekesise, ebatasase ilmega, künklikud, kord lagedad, kord kaetud võsastikuga, siis läbistatud tumedast puude ja põõsastega täiskasvanud lisaorust. Kõrgel orukaldal punasekatuselised mõisaalamud, ümbritsetud laialdasist puistikest ja kõrvalhoonete rühmast. All tasasel orupõhjal läigib Vana-Kariste järv ja kirdes kerkib sihvakas Halliste kiriku torn.”* (“Pärnumaa” 1930)

Hinnangud:

KAV (2): põldudemuster on hästi säilinud ja põllud kasutuses; teedevõrk hästisäilinud; asustus on paremini säilinud Päigiste poolses osas

EV (2): avar maastik võimaldab vaated orule ja põldudele; endise mõisa kohalt avaneb vaade Vana-Kariste järvele

LV (1): ala on üldiselt madala loodusliku väärtusega, olulisemad väärtused on Kariste järved (hoiuala), Koodioru liivakivipaljandid ja Liplapi liigirikkad parkmetsatukad

IV (2): keskmise kohaliku väärtusega (2), paaril korral nimetatakse ka mittemeeldivana

RTP (2): järve põhjakülg on Halliste valla kõige väärtuslikum ja tuntum peo- ja puhkepaik; järv on aga raskesti ligipääsetav soiste kallaste tõttu; kena maastik läbisõiduks

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist. Säilitada vaadet Kariste järvele.

37 Abja-Paluoja linn

Ala klass: II

Ala tüüp: 1

Ala asukoht: Viljandi maakond, Abja vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Abja-Paluoja nimetati linnaks 1993. a. Väike, peamiselt puithoonestusega asula tekkis peale kitsarööpmelise raudtee ehitamist 19. sajandi lõpus, raudteejaamast põhja pool. Nime sai linn Abja mõisa ja maantee ääres asunud Paluoja kõrtsi järgi. Raudtee lammutati 1973. a.

Linna läbib Valga – Uulu maantee (Tartu/Pärnu maantee), mis on ka linna peatänavaks. Tänavatevõrk linna vanemas osas hästi säilinud. Majad paiknevad tihedalt üksteise kõrval, valdavalt tänavajoonel. Hoonestus pärineb erinevatest aegadest alates 19. sajandist kuni tänapäevani. Kaks silmapaistvamat hoonet on iseseisvusaegne pangahoone ja nõukogude perioodil ehitatud kultuurimaja.

Väärtuslik maastik hõlmab linna vanemaid osi. Ala sisse jääb ka Abja paisjärv, rajatud nõukogude perioodil (1970. aastatel?) koos ümbrusega.

Hinnangud:

KAV (2): hästi säilinud tänavatevõrk ja kvartalijaotus; huvitavalt eklektiline peatänaväärne hoonestus

EV (2): kena näide traditsioonilisest, heakorrastatud, võrdlemisi ühtlase puithoonestusega väikelinnast
LV (1): looduslik väärtus madal
IV (?): pole määratud
RTP (1): naabruses asuvad vaatamisväärsused ja väärtuslikud maastikud

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama linnastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Üldplaneeringus on hoonestatud ala soovitatav määrata miljööväärtuslikuks alaks, mida Abja valla üldplaneeringus (2008) on ka osaliselt tehtud.

38 Halliste org Abja ja Karksi-Nuia vahel

Ala klass: I, võimalik riikliku tähtsusega maastik

Ala tüüp: 2 5 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Abja ja Karksi vallad

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Ala on üks suuremaid väljavalitutest ning hõlmab Halliste jõe orgu koos seda ääristava suhteliselt tasase ja lainja põllumajandusmaastikuga Abjast Karksi-Nuiani. Tegemist on tüüpilise suurpõldude piirkonnaga, loodusmaastikku esindab vaid Halliste jõe org, mille nõlvad on enamasti võsastunud või metsaga kaetud, kuid Abja pool leidub ka veel avatud lamminiitu. Suurem jõkke suubuv oja on Pöögle (Lopa) oja. Osalt leidub orus ja orunõlvadel ka vanemaid metsa-alasid ja -ribasid. Siin on olnud arvukalt mõisaid (Abja, Pornuse, Pöögle, Kaubi). Valdav asustumus on siin hajatalud, kuid tuntakse ka mõningaid külanimetusi – Allaste, Leeli, Univere, Mäkiste. Halliste kihelkonna jõukad talunikud ehitasid sageli uhkeid elumaju ehk “häärbereid”.

Ala põldudemuster on hästisäilinud, põllud enamasti kasutuses, kuid leidub ka võsastuvaid põlde. Nõukogude perioodi maaparanduse mõju on näha vaid detailides - kadunud niidutükid, puudesalud ja talukohad, lisandunud paisjärved. Teedevõrk eriti hästi säilinud orust põhja pool, seevastu Karksi-Nuia – Abja tee on 2000. algul sirgeks aetud ja uuendatud. Tee ääres palju hooldatud kuusehekke ja puuderühmi.

Abja mõisast on säilinud klassitsistlik peahoone, mõned kõrvalhooned, osaliselt hooldatud maastikupark ja puisteed. Kunagine tiikidesüsteem on hävinud. Kaubi (Uue-Pornuse) mõisast on alles peahoone ja lagunevaid kõrvalhooneid. Pöögle ja (Vana-) Pornuse mõisad on varemetes.

Ala sisse jääb Halliste kirik koos kalmistuga ja kenade traditsiooniliste puumajadega Kulla asula. Kulla asulas paikneb liigirikas Halliste dendropark – endine koolipark. Paisjärved ja Kassepa veehoidla ümbritseva metsavööga rikastavad maastikupilti.

Hinnangud:

KAV (3): kunagine mõisamaastik, hiljem talumaastik hästisäilinud põllukontuuridega; osaliselt säilinud mõisasüdamed; suures ulatuses on säilinud talukohad; alal leidub kolhoosiaegseid tootmishooneid, kuid puuduvad suured majandikeskused; ala on seotud paljude Kitzbergi jutustustega; Abja kandist osteti päriseks esimesed talud; kultuurimälestised: kalmistu ja ohvrikivi Leeli külas; kaks kalmistut Univere külas; kaks külakoolihoonet Pöögles

EV (3): põhiväärtuseks on avarad vaated orule ja haritud põldudele eriti oru põhjakaldalt Polli ja Pornuse vahel, Kulla asulast läänes ning Pornuse mäelt mõisavaremete ligiduses; ka Karksi-Nuia – Abja vaheline maantee pakub ilusaid vaateid ümbrusele, Pöögle kandis ka paisjärvedele, kahjuks on Pöögle paisjärve ja maantee vaheline põld metsastatud. Uus maantee seostub kohati halvasti maastikuga.

LV (2): piiritletud lõigul on Halliste jõgi ja Pöögle oja säilitanud oma lookleva sängi; väärtuslikud on vanemad metsatukad; veel võsastumata luhad, suurim neist Pöögle-Abja luht; liivakivipaljandid (Mäkiste põrguhaud, Lopa põrgu, Abja mõisa paljand); paisjärved

IV (3): kõrge nii kohalikul kui maakondlikul tasandil

RTP (2): ilus maastik läbisõiduks, peatumiseks pole aga eriti põhjust; endised mõisakeskused atraktiivselt ei mõju; Abja ja Kaubi mõisatel on kõige enam arengupotentsiaali; alal asuvad vanemad metsad ja paisjärved on kohaliku rekreatiivse väärtusega

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Veel võsastumata luhtasid on soovitatav hooldada. Säilitada olemasolevaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres. Säilitada vaateid paisjärvedele.

39 Polli mõis ja Pärsi küla

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Polli mõisakeskust pargiga, viljapuuaeda põhja ja kagu pool, Saksaveski paisjärve ning osaliselt Pärsi küla. Tegemist on põhiliselt põllumajandusmaastikuga, kuid siin leidub ka väiksemaid vanemaid metsa-alasid. Mõisast põhja pool oli mõisa moonakate küla (Üriküla).

Polli mõis asub Halliste ürgoru nõlval, Kutsiku oja ääres, huvitava reljeefiga kohas. Peahoonet on mitu korda ümber ehitatud, arvukad kõrvalhooned on arhitektuurimälestised. Osa hooneid on varemetes. Mõisapark on rajatud 18. saj. lõpul maastikupargina, hiljem täiendatud ning liidetud metsapargi osa. Piki Kutsiku oja on paisutatud tiigid. Park on liigirikas ja kesksetes osades mingil määral hooldatud.

1921. aastast asus mõisas aiandusliku kallakuga põllutöökool, alates 1945. a. Polli Aianduse ja Mesinduse Uurimise Instituut, hiljem katsebaas puuviljanduse uurimiseks. Katsebaasi aiad ja puukool hõlmavad kokku 200 ha suuruse ala.

Polli asulas leidub peale Katsebaasi uuemate hoonete ka tavapäraseid nõukogudeaegseid korruselamuid ja eramaju.

Hinnangud:

KAV (3): rikkaliku hoonestusega mõisasüda (20 kultuurimälestist); pikaajalised aiandustraditsioonid, viljapuuaiad oma sadade sortidega; hästisäilinud põldude- ja asustusmuster ja teedevõrk; Saksaveski paisjärv, mis seotud ka Kitzbergi jutustustega

EV (2): Polli mõis asub huvitava reljeefiga looduskaunis kohas, kuid on jätkuvalt lagunemas, park suure osas metsistunud; põllumajandusmaastik pakub avaraid vaateid, Polli-Nuia tee ääres on ilusat metsa; viljapuuaiad jm katse-istandused on enamasti kuusehekkide taga peidus

LV (2): metsistunud pargiosad ja vanemad metsaalad nii Kutsiku oja orus kui mõisast ida pool

IV (2): kõrge kohalik väärtus

RTP (3): Polli mõisasüdamel on suur potentsiaalne väärtus turismi ja rekreatsiooniobjektina, kui see korda teha ja nõ taas elama panna

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

40 Saviaru oja org

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 7

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Saviaru oja orgu ning sellest kahele poole jäävaid Morna ja Oti külasid, mida läbib Karksi – Viljandi maantee. Põhiliselt on tegu asundustaludega, kuid on säilinud ka mitmed põlistalud, nt Oti talu oma kuulsa igivana kaitsealuse metsõunapuuga. Alal oli kaks mõisa: Kaali poolmõis (talukohana säilinud) ja Morna mõis. Morna häärber ja kuus kõrvalhoonet pargiga on säilinud (kultuurimälestised), aga ümbrus võsastub.

Saviaru oja org on suures osas võsastunud või metsa kasvanud. Põllud on valdavalt kasutuses. Maanteed Karksi pool ääristab puuderida.

Hinnangud:

KAV (2): Morna mõisasüda pargiga; küllalt hästisäilinud põldude- ja asustumuster ja teedevõrk

EV (3): nii Morna kui Oti poolt avaneb maanteelt suurepärase vaade orule; põllumajandusmaastik pakub avaraid vaateid

LV (2): Saviaru oja looklev kulg, säilinud luhaniidutükid, Oti õunapuu

IV (?): pole määratud

RTP (1): ilus läbisõidumaastik

Soovitud maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa (eriti voortel) peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

41 Karksi-Nuia linn

Ala klass: II

Ala tüüp: 1

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Karksi-Nuia nimetati linnaks 1993. a, varasem nimetus oli Nuia. Väike, peamiselt puithoonestusega küla tekkis maanteede ristumiskohta, Karksi ürgoru veerule ja kiriku lähedusse 19. sajandil. Linna läbib Valga – Uulu maantee (Tartu/Pärnu maantee), mis on ka linna peatänavaks.

Karksi-Nuia iseseisvusaegne tänavatevõrk on hästi säilinud. Ka on suhteliselt hästi säilinud ja heas korras Tartu maantee äärne madal puitmajadega hoonestus kuni keskuseni. Kultuurimälestised on Rahuoja kalmistu ja Karksi-Nuia õigeusu kirik.

Väärtuslik maastik hõlmab linna vanemaid osi.

Hinnangud:

KAV (2): hästi säilinud tänavatevõrk ja kvartalijaotus; suhteliselt hästi säilinud ja heas korras peatänav äärne hoonestus

EV (2): kena näide traditsioonilisest, heakorrastatud, võrdlemisi ühtlase puithoonestusega väikelinnast; keskus on paraku eklektilisem

LV (1): looduslik väärtus madal

IV (?): pole määratud

RTP (3): linn asub kauni ja kuulsa Karksi ürgoru serval

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama linnastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Üldplaneeringus on hoonestatud ala soovitatav määrata miljööväärtslikuks alaks, mida Karksi valla üldplaneeringus (2010) on ka osaliselt tehtud.

42 Karksi ürgorg

Ala klass: I, võimalik riikliku tähtsusega maastik

Ala tüüp: 3 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Karksi ürgoru maastikukaitseala, sh paisjärvi, Karksi ordulinnust ning kaitsealast kagusse jäävat Halliste jõe orgu, lisaks ka Kõvaküla ja Karksi küla põlde mõlemal pool orgu. Org Karksi-Nuia kohal on järsuveeruline ja sügav ning pakub dramaatilisi vaateid nii ühelt kui teiselt oru pervelt vaadates, samuti orgu läbides. Oru põhjas on kaks paisjärve, vanem neist Linnaveski järv, mille ääres asus Linnaveski. Karksi järv rajati nõukogude perioodil, samuti laiendati Linnaveski järve. Piirkond on maakasutuselt mitmekesine, oru lammil esineb metsa ja niidualasid, oru pervedel põlde talukohtadega, linnuse varemetest itta jääb ka üks kõrgem vanema metsaga ala. Linnapoolsel orunõlval on park. Karksi järvedest idas ürgorus on Kõvaküla allikasoo, kus kasvab väärtuslike taimekooslusi.

Karksi ordulinnuse varemed asuvad jõe kõrgel põhjakaldal, nn Kantsimäel. Varemetesse ehitatud Peetri kirik on säilitanud oma barokse üldmulje. Kirikust põhja pool asub feldmarssal Lieveni matusekabel. Säilinud on ka pastoraadi peahoone keldriga.

Hinnangud:

KAV (3): suurimaks väärtuseks on ordulinnuse varemed kiriku, kabeli jt ehitustega; teedevõrk on hästisäilinud; ala on seotud paljude Kitzbergi jutustustega

EV (3): kaunid vaated ürgorule ja järvedele; park, mis on eriti kaunis kevadel ja sügisel, suvel kipub roheline liigselt vaadet varjama

LV (3): Karksi MKA, Kõvaküla allikasoo; vanemad metsaribad ja –tükid oru pervedel, allikad ja liivakivi paljandid

IV (3): kõrgeima kohaliku väärtusega ala Viljandimaal, maakonna populaarseim maastik

RTP (3): juba ammu üks populaarsemaid turismiatraktsioone Viljandimaa lõunaosas; Karksi järve kasutatakse ujumiskohana (korrastatud rand); soodne asend mitmete tähtsate teede ristumiskohas; oru lõunakaldal asub väike Karksi-Nuia linn

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse. Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.

Rohkem võiks avada Linnaveski järve ümbrust.

Võimalusel taastada/hooldada luhaniite, sh Kõvaküla allikasoo ala.

43 Ainja mäed ja paisjärv

Ala klass: II

Ala tüüp: 4 5

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Ainja maastikukaitseala Ainja ja allikalise Sinejärvega, lisaks veidi metsa ja põlde. Järvesid ümbritseb vahelduva reljeefiga maastik. Ainja järvele on ilus vaade Karksi poolt tulevalt maanteelt. Sinejärv ei paista teele.

Ainja järv paikneb Ainja ehk Aine mägedeks nimetatavate ooside vahel nõos, see paisutati 1952. a varasema (juba 19. sajandi algul eksisteerinud), mitmel korral kuivaks jooksnud Veski järve kohale. Järve läbib Ainja ehk Saviaru oja. Kaldajoon on liigestatud, järve ulatub pikk ja kõrge poolsaar, mida kutsutakse Toonimäeks. Kaldad on lauge tõusuga ja suures osas kaetud metsaga. Järve loodenurgas paisu lähedal on hea liivane supluskoht, lõunaosa on aga kinni kasvamas.

Hinnangud:

KAV (1): järvel on huvitav ajalugu, idakalda väike suvilapiirkond kujunes välja nõukogude perioodi lõpul; järveäärsed põllud on säilinud, niidud mitte

EV (3): Ainja järvele on ilus vaade maanteelt, järve ümbritsevad vanemad segametsad

LV (3): suure osa alast hõlmab Ainja MKA

IV (?): pole määratud

RTP (2): suplus- ja kalapüügikoht, puhkeküla ja -talu järve ääres, kaunis loodusmaastik matkamiseks

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Ainja MKA-le on koostatud kaitsekorralduskava.

44 Majori talu

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 8

Ala asukoht: Viljandi maakond, Karksi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Majori talu asub Karksi-Nuiast ca 5-6 km edela pool, Saaretsi soo lääneservas kõrgemal vallseljakul keset metsi. Tegemist on u 20 ha suuruse taastatud põlistaluga, mida hooldatakse traditsioonilisel viisil. Väidetavalt on siin elatud juba enne Põhjasõda. Talu põllud asuvad kahel künkal, niidud madalamal. Talu ümbritsevad mitmekesised metsad: aru- ja soometsad, siirdesood, lodumetsad. Saaritse sood on enne 1950. aastaid kasutatud turbavõtukohana. Sohu viiv jalgteed on tõenäoliselt väga vana: mõnikümme aastat tagasi leiti turbasambla alt palktee jätk, mida Liivi ja Põhjasõja ajal kasutati vaenlase eest põgenemiseks. Siis olevat Majori talus elanud üks Karksi ordulossi ülikutest. Palkteed kasutatud lossi ja tagasi sõitmiseks. Siit ka talu nimi – Majori.

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud vanad taluhooned (osa väidetavalt üle 200 a); omanike poolt taastatud põllud, puisniidud ja karjamaad; talumaid ja Saaritse sood läbib vana palkidele ehitatud sõjatee; traditsiooniliselt hooldatud põlistaluna suur haruldus; väidetavalt seotud ka Kitzbergi jutustustega

EV (3): vahelduva reljeefiga looduskaunis kohas asuv ilus, hästihooldatud traditsiooniline talu

LV (3): väga mitmekesine taimkate, sh liigirikkad rohumaakooslused haruldaste liikidega, erinevat tüüpi metsad, 9 allikat (andmed Ülle Kukk, 1994)

IV (2): kõrge kohalik väärtus, tuntud ka väljaspool Karksi valda

RTP (2): olemas matkarada; võimalik välja arendada (öko-)turismitaluks või väikeseks õppekeskuseks (traditsiooniliselt majandatud niidud ja metsad)

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

Senist maakasutust ja hooldust tuleks igati toetada.

KASUTATUD ALLIKAD

- Hansar, L. 2004. *Miljööväärtused linnas*. Keskkonnaministeerium, Tallinn
- Hellström, K. 2001. *Sinialliku järve ümbruse hoolduskava*. Viljandi Maavalitsuse planeeringutalitus, Keskkonnaministeerium
- Hellström, K. 2001. *Tänassilma jõe oru hoolduskava Kuudekülast ja Tänassilma küalani*. Viljandi Maavalitsuse planeeringutalitus, Keskkonnaministeerium
- Hellström, K. 2001. *Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastikuhoolduskava*. Viljandi Maavalitsuse planeeringutalitus, Keskkonnaministeerium
- Hellström, K., Lokk, M. 2004. *Viljandimaa maastike teejuht*. Viljandi Maavalitsus. Viljandi
- Viljandi maakonna väärtuslike maastike register 2002*. Viljandimaa maakonna teemaplaneering “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused”
- Väärtuslike maastike määratlemine: metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas* (koost. Hellström, K.). 2001. Keskkonnaministeerium. Tallinn

Internetiallikad

- EELIS Keskkonnainfo <http://loodus.keskkonnainfo.ee/eelis/>
- Keskkonnaregister <http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main>
- Loodi looduspargi kaitsekorralduskava 2013-2022. [www.keskkonnaamet.ee/kkk/Loodi LP KKK 2013-2022.pdf](http://www.keskkonnaamet.ee/kkk/Loodi_LP_KKK_2013-2022.pdf)
- Maa-Ameti Geoportaal <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>
- Muinsuskaitseameti register <http://www.muinas.ee/register>
- Google Street View (Interactive Map) <http://www.gosur.com/map>
- Soomaa rahvusparki ja Soomaa loodusala kaitsekorralduskava 2012-2021
- Vikipeedia, vaba entsüklopeedia <http://et.wikipedia.org/wiki/>